

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	6
1.1. Теоретична концептуалізація пенсійного забезпечення громадян	6
1.2. Пенсійна система України як форма реалізації пенсійного забезпечення в Україні	12
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН	19
2.1. Практика функціонування державної солідарної системи пенсійного забезпечення громадян	19
2.2. Аналіз основних показників роботи Пенсійного фонду України.....	25
2.3. Ефективність контрольно–перевірочної діяльності органів Пенсійного фонду України	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ.....	39
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Питання ефективного функціонування пенсійної системи України є актуальним у будь – які періоди становлення і розвитку нашої держави, зважаючи у першу чергу на соціальну сторону процесу забезпечення громадян коштами необхідними для забезпечення і дотримання їх соціальних стандартів. Особливо це питання актуально сьогодні, коли відбувається війна, яка внесла ряд негативних моментів у роботу пенсійного системи, а зокрема появу факторів, які об’єктивно не сприяють підвищенню її ефективності: скорочення кількості населення внаслідок вимушеної еміграції за кордон, військових втрат серед військового і цивільного населення, зменшення його зайнятості, внаслідок скорочення економічної бази держави, особливо на промисловому сході і півдні країни. Крім того, завжди існувала проблема ефективності діючої солідарної системи пенсійного забезпечення, навіть у роки економічної і політичної стабільності, яка має ряд недоліків, які були закладені з самого початку її створення і які ще більше накопичувались по мірі її функціонування, зокрема наявність спеціальних пенсій, малий мінімальний і середній розмір пенсій, що не сприяє подоланню бідності серед пенсіонерів та інших малозабезпечених громадян. Все це ще відбувається на фоні дефіциту коштів на виплату пенсій та достатньої підтримки з боку держави і ставить на порядок денний питання вдосконалення діючої пенсійної системи.

Виходом із ситуації, яка склалася у пенсійній сфері, може бути її реформування із використанням кращих взірців світового досвіду у цій сфері. Практично всі уряди, які були в Україні прагнули до цієї мети і здебільшого сформувалась думка, що основним вектором вдосконалення діючої системи пенсійного забезпечення, є формування трирівневої системи, яка включає у себе поряд з наявною вже солідарною системою, такий новий елемент як обов’язковий накопичувальний рівень і розвиток недержавного пенсійного забезпечення.

Дослідженню питання функціонування пенсійної системи і подальшого її реформування на основі світового досвіду, присвячені праці таких вчених як Бикова В., Буряченко О.Є., Данилюк О.І., Кнейслер О., Линдюк О.А, Мартиненко Н., Приходченко О. Ю., Петрушка О., Стожок Л., Чеберяко О., Шалієвська Л. І.

Проте слід відмітити, що на сьогоднішній день у пенсійній сфері накопичилось багато невирішених питань, які пов'язані здебільшого з тим, що солідарна система вже не в змозі ефективно виконувати свою соціальну функцію внаслідок багатьох суб'єктивних і об'єктивних причин, зокрема негативний вплив війни і для цього необхідно активно впроваджувати у її діяльність прогресивні елементи світового досвіду. У зв'язку з цим необхідні подальші дослідження можливостей реформування діючої пенсійної системи відповідно до існуючих економічних та політичних умов в Україні і саме цьому і присвячене дане дослідження. Цим фактором і зумовлюється теоретичне і практичне значення даної кваліфікаційної роботи, актуальність вибору теми, мети і завдань, які необхідно вирішити у процесі написання роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз діючої практики функціонування пенсійної системи і векторів її реформування в умовах триваючої війни в Україні.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- обґрунтовано концептуальні основи побудови пенсійної системи в Україні;
- розглянуто пенсійну систему України як форму реалізації пенсійного забезпечення в Україні;
- проаналізовано чинну практику функціонування пенсійної системи;
- проведено аналіз основних показників роботи Пенсійного фонду України;
- проаналізовано ефективність контрольної–перевірочної діяльності органів Пенсійного фонду України;
- окреслено основні вектори реформування пенсійної системи України в умовах воєнного стану і відповідно до кращих практик світового досвіду.

Об'єктом дослідження є пенсійна система як важливий елемент соціального забезпечення в Україні.

Предметом дослідження є вектори реформування функціонування пенсійної системи в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У процесі написання роботи були використані наступні методи дослідження: теоретичного узагальнення, синтезу та аналізу, статистичні методи, моделювання.

Інформаційну базу роботи складають наукові праці як українських, так і зарубіжних авторів з питань дослідження, нормативно-правові акти, які регулюють діяльність у цій сфері, матеріали періодики, дані Пенсійного фонду України та інших державних органів, які здійснюють управлінську діяльність у пенсійній сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у системному підході до розуміння суті та значення пенсійної системи України, їх систематизації, вироблення на цій основі із врахуванням світового досвіду і сьогодишніх реалій війни напрямів її реформування.

Практичне значення одержаних результатів визначається окремими положеннями роботи, які сформовані і узагальнені у висновках і пропозиціях і які можуть бути використані як у громадянами, так і державними органами управління у пенсійній сфері.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 53 сторінках. Робота містить 8 таблиць та 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 57 найменувань.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження на тему «Вектори реформування пенсійної системи України» були опубліковані у збірнику наукових праць.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1. Теоретична концептуалізація пенсійного забезпечення громадян

Розглядаючи питання про пенсійне забезпечення в Україні, перш за все відмітимо, що право громадян країни на відповідний соціальний захист і присутні при цьому всі види соціального забезпечення, серед яких пенсійне забезпечення займає центральне місце, гарантується основним законодавчим документом країни, а саме Конституцією України, а саме у статті 46 зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [20].

«Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [20].

«Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [20]. Таке визначення демонструє те, що пенсійне забезпечення є у центрі уваги держави, причому цей взаємозв'язок є двосторонній оскільки ефективний процес пенсійного забезпечення сприяє ліквідації (зменшенню) соціальної напруги у суспільстві, оскільки має вплив як на працююче населення, так і на непрацездатне.

Маючи за основу таке законодавче закріплення пенсійного забезпечення у Конституції України і розуміння того, що пенсійне забезпечення є центральною і домінуючою ланкою соціального захисту населення у нашій державі, є

можливість для розгляду цього питання як в теорії, так і на практиці з метою пошуку шляхів вдосконалення цього процесу.

Питання пенсійного забезпечення, внаслідок його актуальності, широко розповсюджене у працях вітчизняних вчених, так зокрема його прийнято розглядати «з одного боку як систему суб'єктів пенсійного забезпечення країни, які визначаються нормативними актами держави, а з іншого – систему правових та організаційно-управлінських норм, принципів та методів, які регулюють діяльність цих суб'єктів з метою забезпечення певного рівня добробуту населення» [40, с. 123].

Науковці, виходячи з вищенаведеного розуміння сутності пенсійного забезпечення, визначають коло основних завдань, виконанню яких воно має сприяти, зокрема:

- забезпечення ефективного механізму перерозподілу грошових ресурсів у часі для працюючого населення з гарантуванням певного рівня доходів у пенсійний період;

- надання всіх видів пенсійного забезпечення на основі різних принципів його формування;

- створення та функціонування дієвих механізмів фінансування пенсій [40, с. 124].

На більш матеріальній стороні пенсійного забезпечення концентрує увагу автор визначення, згідно якого воно є «процесом матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаним з його трудовою діяльністю, термінами та умовами якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці та іншого» [3].

Ряд науковців під пенсійним забезпеченням розуміють «встановлений державою вид матеріального забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, який надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України чи Державного бюджету» [15, с. 14]. У даному визначенні не вказано характерних ознак саме

пенсійного забезпечення громадян, тому на наш погляд, тільки друга частина визначення має відношення до пенсійного забезпечення.

Розглядаючи питання пенсійного забезпечення, на наш погляд необхідно говорити саме про пенсійне забезпечення, а не про більш широку форму як наприклад соціальне забезпечення: наприклад існує визначення пенсійного забезпечення, згідно якого його розглядають як «форму матеріального забезпечення фізичних осіб – суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошти юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ» [21, с. 264]. Таке визначення однозначно підходить під визначення соціальної допомоги, яка є більш широкою формою надання допомоги громадянам.

Для того, щоб деталізувати поняття пенсійного забезпечення, доцільно виділити його специфічні ознаки, за якими можна було б легко його вирізнити серед інших економічних понять: «здійснюється у разі досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, втрати годувальника, вислуги років та в інших випадках, передбачених законодавством; надається регулярно у встановлені законом строки у грошовій формі; розмір забезпечення залежить від розміру заробітної плати, тривалості страхового стажу або вислуги років; фінансується за рахунок спеціально створених фондів (Пенсійного фонду, соціального страхування від нещасних випадків, недержавних пенсійних фондів) або Державного бюджету; законодавство чітко передбачає коло осіб, які мають право на пенсійне забезпечення; метою призначення пенсійного забезпечення є задоволення життєвих потреб особи, яка втратила основні джерела засобів до існування» [10, с. 90]. На основі вищенаведених ознак пенсійного забезпечення, воно автором трактується у контексті «сукупності інститутів (організацій і правил) та механізмів їх взаємодії, що акумулюють кошти через оподаткування

(розподільний) та страхування (нагромаджувальний), амортизують наслідки прогнозованих соціальних ризиків (зміна матеріального становища працюючих та інших категорій громадян внаслідок настання старості, інвалідності, втрати годувальника) у відповідності до визначених соціальних технологій та національних правил, які мінімізують наслідки зміни матеріального становища» [10, с. 90].

Науковець Л. Шалієвська трактує пенсійне забезпечення з позиції соціального підходу як: «сукупність видів і форм утримання суспільством і за рахунок суспільства непрацездатних осіб через вік (старі, діти) або у зв'язку зі станом здоров'я, що перешкоджає виконанню оплачуваної роботи; захисту від соціальних ризиків (невизначеної тривалості життя, інвалідності, втрати годувальника), які призводять до зникнення або суттєвого зниження доходів людини» [54, с. 136]. Крім того, вчений у своєму дослідженні ще виділяє правовий і економічний підхід до соціального забезпечення.

Відтак, можна зазначити, що, найбільш часто серед характерних рис соціального забезпечення виділяються виплата коштів громадянам, внаслідок настання якихось факторів, а саме інвалідності, втрата годувальника, старості тощо, причому для такої виплати всі ці фактори повинні бути відображені у пенсійному законодавстві.

В узагальненому вигляді суть і цілі пенсійного забезпечення можна відобразити наступним чином (табл.1.1).

На сьогоднішній день, враховуючи діюче законодавство у цій сфері та завдання, які стоять перед ним, сформульовано основні принципи на яких здійснюється пенсійне забезпечення:

- «поєднання державного та недержавного секторів пенсійного забезпечення;
- інтеграція солідарного та накопичувального принципів формування пенсій;
- залежність розміру пенсійних виплат від рівня внесків і тривалості страхового (пенсійного) стажу;

- участь роботодавців і працівників у процесі формування пенсійних фондів;
- забезпечення відкритості та доступності системи для всіх учасників» [40, с. 122].

Таблиця 1.1

Сутність і цілі пенсійного забезпечення [11, с. 258]

Ціль – захист від бідності і забезпечення гідного рівня життя	Ціль – перерозподіл коштів
Сукупність видів і форм утримання суспільством непрацездатних в силу пенсійного віку, інвалідності чи втрати годувальника	Частина національного доходу, що використовується на споживання в цілях утримання непрацездатних при настанні пенсійного віку, інвалідності чи втраті годувальника
Соціальна сутність	Економічна сутність
Пенсійне забезпечення	
Фінансова сутність	Правова сутність
Комплекс фінансових механізмів для формування і використання коштів пенсійних фондів	Галузь законодавства, що регулює відносини, пов'язані з утриманням суспільством непрацездатних
Ціль – формування фінансових джерел і виплата пенсій	Ціль – забезпечення рівних прав учасників пенсійного забезпечення

При розгляді питання пенсійного забезпечення доцільно виділити їх суб'єктів, а саме окремих громадян, широке коло роботодавців, пенсійні фонди (державні та недержавні), страхові організації тощо.

Не можна обійти увагою і існуючі на сьогоднішній день рівні системи пенсійного забезпечення: 1-й, який є обов'язковим - державний солідарний, 2-й обов'язковий державний накопичувальний, але який ще на практиці не введений у дію, 3-й добровільний недержавний накопичувальний.

Важливим при розгляді питання пенсійного забезпечення є правильне тлумачення такої термінології цього процесу як «пенсія», «пенсійна виплата», «пенсійний внесок», «пенсійний вік», «трудова стаж».

Доцільно звернутись до інтерпретації пенсії у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, де «пенсія» розглядається як «грошове забезпечення, що видається громадянам, зщомісячно, у встановлених законом випадках (в разі старості, інвалідності і т. ін.), а також гроші, одержувані в рахунок такого забезпечення» [6, с. 898].

Загальноприйнято вважати, що для того, щоб отримати пенсію або інші пенсійні виплати необхідно здійснити визначені розміри внесків чи то з боку окремих громадян чи організацій: до солідарної системи ці внески робляться у формі єдиного соціального внеску за рахунок роботодавця чи фізичної особи-підприємця у випадку введення особистого бізнесу, а до накопичувальної – за рахунок коштів працівника або його підприємства (організації) - роботодавця.

У межах солідарної системи пенсійного забезпечення внески громадян акумулюються в Пенсійному фонді України, тоді як у накопичувальній системі - у Накопичувальному фонді або недержавних пенсійних фондах. Останні є для більшості громадян відносно новими та малознайомими інституціями, на відміну від Пенсійного фонду України, який має статус традиційної фінансової установи та користується вищим рівнем суспільної довіри.

Різною є і спрямованість виплати коштів вище переліченими структурами: Пенсійний фонд здійснює виплату різних видів пенсій, зокрема за віком, по інвалідності та у зв'язку із втратою годувальника, а накопичувальна система здійснює, наприклад, такі пенсійні виплати, як довічні пенсії і одноразові виплати.

Крім того, суттєвий вплив на процес пенсійного забезпечення для кожного громадянина має пенсійний вік, який згідно діючого українського законодавства класифікують наступним чином: «1) загальний пенсійний вік (60 років для жінок та для чоловіків) – Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; 2) пільговий пенсійний вік (50 для жінок та 55 для чоловіків) – Закон України «Про пенсійне забезпечення»; 3) спеціальний пенсійний вік (60 для жінок, 62 для чоловіків) – Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»; 4) залежний пенсійний вік пов'язаний тісно із вислугою років для окремих категорій громадян – Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»; 5) гнучкий пенсійний вік: особа сама обирає пенсійний вік, з якого може розпочатися виплата пенсії – Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [55, с. 16].

Але окрім необхідності досягнення відповідного пенсійного віку, є ще умова щодо трудового стажу, який застосовується у солідарних пенсійних системах, а також стажу сплати страхових внесків (страхового стажу) із застосуванням у солідарних пенсійних систем і накопичувальних.

1.2. Пенсійна система України як форма реалізації пенсійного забезпечення в Україні

Безумовно, головна мета і завдання пенсійного забезпечення реалізуються у діючій у країні пенсійній системі, яка у вітчизняній фінансовій науці та і на практиці тлумачиться досить неоднозначно і деколи навіть суперечливо. Це викликано тим фактом, що пенсійна система включає у себе велику кількість специфічних інститутів, інструментів та механізмів, відносин між державою і різними за інтересами, матеріальним станом суспільними групами. Крім того, важко переоцінити її роль у суспільно-політичному житті країни, впливу на фінансове становище держави, формування добробуту населення, особливо у період кризових явищ, зокрема війни. Всі ці фактори є основою для створення пенсійних фондів, які вже безпосередньо здійснюють діяльність щодо пенсійного забезпечення громадян і важливим завданням є підвищення ефективності їх функціонування.

На думку науковця Л. Стожок, пенсійна система - це «складний організм, який поєднує економічні, соціальні і правові інститути, призначені для задоволення інтересів різних верств населення. Економічні, організаційні і правові форми резервування матеріальних ресурсів на випадок настання старості, інвалідності, втрати годувальника і є інститутами цієї системи» [49].

З позиції цільової орієнтації, яка розглядається як важлива ознака пенсійної системи, її функціональна роль полягає у «запобігання бідності (забезпечення прожиткового мінімуму); збереження доходів, що отримуються в період трудової діяльності; задоволення індивідуальних потреб» [45, с. 76].

Вчений Т. Латковська розглядає пенсійну систему як «складний комплексний багатокомпонентний соціальний інститут, який об'єднує економічні, соціальні і правові інститути (підсистеми) для забезпечення переважно осіб похилого віку адекватним, реальним, сталим та надійним доходом у старості» [22, с. 138].

Науковець Т. Латковська класифікує пенсійну систему «за такими критеріями: 1) організаційно - правовим становищем (державне та недержавне страхування); 2) юридичним статусом (обов'язкове страхування; добровільне страхування); 3) організаційними формами (професійне страхування; територіальне страхування; корпоративне страхування); 4) страховими ризиками (хвороба; старість, інвалідність, професійні захворювання тощо)» [22, с. 138]. Вчений робить спробу побудови класифікації пенсійної системи не на основі виокремлення її складових елементів, а за «допомогою таких чинників: а) континент охопленого пенсійним забезпеченням населення; б) умови, необхідні для отримання права на пенсію; в) принципи і джерела фінансування» [22, с. 138].

М. Папієв у своїх дослідженнях щодо інституціонального забезпечення пенсійної системи, доходить до висновку, що основу «пенсійної системи становлять її інститути, які доцільно поділити на дві групи: перша – це стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, ідеологічних настанов, правових норм, інформаційних потоків, процедур управління; друга – це сукупність державних і недержавних фондів, громадських об'єднань, інших суб'єктів громадянського суспільства, які забезпечують функціонування системи пенсійного забезпечення» [32, с. 7–8].

Продовжуючи розгляд пенсійної системи з точки зору інституціоналізму, зазначимо, що характерними її елементами є наявність визначених інститутів та набору інструментів, які дозволяють здійснити матеріальний захист вразливих верств населення, шляхом здійснення грошових виплат, але при цьому, враховуючи як національний досвід у цій сфері, так і зарубіжний.

Н. Мартиненко розглядає пенсійну систему з точки зору впливу різних факторів, зокрема зовнішніх і доходить до висновку, що «пенсійна система є відкритою системою, яка перебуває у взаємодії із зовнішнім середовищем, на неї постійно впливають різні чинники ззовні. Тобто, пенсійна система функціонує як система, яка постійно розвивається, вдосконалюється, піддається впливу різних факторів зовнішнього середовища» [25, с. 16].

Ряд авторів вважає, що «пенсійна система – регламентована нормами сукупність правових, фінансових і організаційних відносин між найманими працівниками, індивідуально зайнятими особами, іншими категоріями громадян, з одного боку, роботодавців, з другого боку, а також незайнятих громадян і держави – з третього боку з метою матеріального забезпечення громадян на випадок досягнення визначеного віку, інвалідності, втрати годувальника» [46, с. 59].

Узагальнюючи наведені підходи до розуміння сутності пенсійної системи, її можна охарактеризувати як сукупність інститутів, механізмів і суспільних відносин, що забезпечують формування та перерозподіл фінансових ресурсів з метою матеріального забезпечення непрацездатних осіб у разі настання соціальних ризиків у формі пенсійних виплат.

Говорячи про пенсійну систему, відмітимо, що у 2004 р. була сформована концепція її сучасного вигляду і вона включає у себе правовідносини між державою і громадянами з приводу порядку формування, призначення і виплати пенсій за трирівневою системою (табл.1.2), а саме: обов'язкових солідарної (найбільш розповсюдженої і традиційної) і накопичувальної систем (остання все ще не запрацювала в Україні, незважаючи на спроби її впровадження багатьма українськими урядами) та системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення (найменш популярна і найменш поширена в українському суспільстві).

Таблиця 1.2

Загальна характеристика системи пенсійного забезпечення громадян в Україні [35, с. 538]

Рівень	Вид	Принцип дії	Суб'єкти
Солідарна система	Державне забезпечення	На основі сплаченого ЄСВ (від підприємств, ФОПів) і пенсійних зборів (за послуги мобільного зв'язку (7,5%), при купівлі нерухомості (1% від вартості угоди))	Пенсійний фонд України
Накопичувальна система	Обов'язкова накопичувальна	Роботодавці перераховуватимуть кошти із зарплат працівників на індивідуальні пенсійні рахунки. Ці кошти зростатимуть завдяки інвестиційному прибутку.	Обрані недержавні пенсійні фонди та накопичувальні фонди
Недержавне пенсійне забезпечення	Добровільна накопичувальна	Учасники фондів, їхні сім'ї, та/чи роботодавці роблять добровільні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ. Ці кошти зростатимуть завдяки інвестиційному прибутку.	Недержавні пенсійні фонди, страхові організації, банківські установи

Такі рівні визначено у ст. 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [43], який базується на дотриманні основних положень Конституції України і який визначає загальні умови призначення пенсії за віком.

Якщо ж розглядати структурні елементи солідарної системи, то вона складається з наступних видів пенсій, а саме за віком, по інвалідності і у пов'язану із втратою годувальника. Умовами надання цього виду пенсій, є наявність відповідного страхового стажу, досягнення законодавчо встановленого віку виходу на пенсію та документально підтверджена можливість отримання пільгової пенсії.

Характеризуючи особливості цього виду пенсії, перш за все звернемо увагу на те, що у 2021 р. було прийнято рішення щодо збільшення віку для виходу на пенсію жінок з 55 до 60 років, таким чином правила виходу на пенсію жінок і чоловіків зрівнялися. Це ж відбулось і стосовно страхового стажу, який являє собою термін часу, під час дії якого кожна особа підлягає обов'язковому

державному пенсійному страхуванню і відповідно повинна сплачувати внески до Пенсійного фонду України.

Слід зазначити, що для пенсійного страхування використовується визначення, наведене у Законі України від 09.07.2003 р. № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058) [43]. Таке уточнення є необхідним, оскільки в чинному законодавстві існують різні підходи до трактування поняття страхового стажу - зокрема, у контексті тимчасової непрацездатності чи соціального страхування на випадок безробіття. Водночас спільним критерієм для його визначення виступає факт сплати страхових внесків особисто застрахованою особою або роботодавцем від її імені.

Законом № 1058 «визначено вимоги щодо наявності необхідного страхового стажу для виходу на пенсію після досягнення 60, 63 або 65 р. Так, для виходу на пенсію після досягнення віку 60 р. у 2025 р. необхідно мати не менше 32 р. страхового стажу. Щороку страховий стаж, що дає право виходу на пенсію у 60 р., збільшується на 12 місяців та у 2028 р. становитиме 35 р. Якщо людина, якій виповнилося 60 р. у 2025 р., має менше 32 р. необхідного страхового стажу, вона матиме право на призначення пенсії після досягнення віку 63 р. у 2028 р. за наявності не менше 25 р. страхового стажу. Мінімально необхідний страховий стаж, який дає право на призначення пенсії у 65 р. – 15 р. Страховий стаж, що дає право виходу на пенсію, визначається на дату досягнення особою віку 60, 63, або 65 р.» [43].

Зазначимо, що деяким громадянам пенсії за віком можуть бути призначені і до досягнення 60 р., зокрема:

1) «на пільгових умовах – особам, які працювали на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці та на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці або в окремих галузях виробництва (частини перша – третя статті 114 Закону України від 09.07.2003 р. № 1058- IV “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”);

2) дострокові – особам, які мають особливий статус, зокрема багатодітним матерям та матерям дітей з інвалідністю з дитинства, учасникам бойових дій та

членам сімей загиблих, громадянам, звільненим з роботи, яким на час звільнення залишилося не більше ніж півтора року до досягнення пенсійного віку (частина перша статті 115 Закону України від 09.07.2003 р. № 1058-IV “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”);

3) із зменшенням пенсійного віку – учасникам ліквідації та постраждалим внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (стаття 55 Закону України від 28.02.1991 № 796-ХІІ “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”)» [43].

Щодо накопичувальної системи, то вона до цього часу ще не функціонує, хоча спроби Урядом робилися і у загальному механізмі дії виглядає наступним чином: передбачається, що розмір внесків до накопичувальної пенсійної системи становитиме по 2% від заробітної плати працівника та роботодавця (хоча наразі розглядається й альтернатива 1% + 1%). Такий підхід спрямований на зниження фінансового навантаження, пов’язаного зі сплатою внесків. Зібрані кошти планується розміщувати у Державному або Недержавних пенсійних фондах, які здійснюватимуть їх інвестування. На початковому етапі функціонування системи передбачається створення єдиного Державного пенсійного фонду. Інформацію про стан власних пенсійних накопичень громадяни зможуть переглядати в Єдиному реєстрі соціальних виплат - через персональний електронний кабінет, де у режимі реального часу відобразатимуться суми внесків та показники їх дохідності [38].

Виплата коштів, накопичених у межах накопичувальної пенсійної системи, здійснюватиметься кількома способами: у вигляді щомісячних виплат протягом 10 років, довічних розподілених виплат або одноразової виплати для осіб, які не зможуть накопичити достатній обсяг коштів. Передбачено також можливість дострокового отримання накопичених сум у разі тяжкої хвороби, встановлення інвалідності чи переїзду за кордон на постійне місце проживання [38].

На практиці, найбільш важким до впровадження є недержавне пенсійне забезпечення, коли громадянин поряд з державною пенсією має можливість отримати недержавну, яка накопичується за рахунок добровільних внесків

працюючого громадянина або ж його роботодавця і які акумулюються у недержавних пенсійних фондах; страхових компаніях та банках за допомогою відповідно таких форм взаємовідносин як пенсійні контракти; страхування довічної пенсії, ризику настання інвалідності або ж смерті учасника фонду; відкриття депозитних пенсійних рахунків для накопичення недержавних пенсій.

Зауважимо, що по своїй концепції і структурних елементах, українська пенсійна система відповідає світовим тенденціям, зокрема за кордоном вона включає у себе державну, обов'язкову накопичувальну систему, професійні пенсійні та додаткові накопичувальні програми.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН

2.1. Практика функціонування державної солідарної системи пенсійного забезпечення громадян

Для обґрунтування напрямів удосконалення сучасної системи пенсійного забезпечення необхідним є проведення комплексного аналізу її ефективності. З цією метою доцільно здійснити дослідження ключових макроекономічних показників, що відображають функціонування механізму пенсійних виплат в Україні. Використання методів порівняння, системного аналізу, синтезу та узагальнення статистичних даних дозволить виявити основні тенденції розвитку пенсійної системи, ідентифікувати позитивні результати її функціонування, а також визначити чинники, які стримують підвищення її фінансової стійкості та соціальної ефективності.

Дані рис. 2.1 характеризують чисельність пенсіонерів, починаючи з 2014 р., беручи за основу для подальшого порівняння цифру у 13 533 308 пенсіонерів станом на 01.01.2014 р. Загальний висновок щодо кількості пенсіонерів в Україні полягає у тому, що існує стійка тенденція до їх зменшення, починаючи з 2014 р., окрім 2016 р., коли відбувся приріст у порівнянні з 2015 р. на 149 313 чоловік, але все рівно їхня кількість у порівнянні з 2014 р. зменшилась на 1 236 806 чоловік. З однієї сторони, зменшення кількості пенсіонерів, зменшує навантаження на Пенсійний фонд, полегшуючи йому виконання функції забезпечення громадян пенсійними виплатами, а з іншої це свідчить про низьку якість життя пенсіонерів в Україні, внаслідок чого серед них існує явище високої смертності, що не характеризує нашу країну з позитивного боку, особливо враховуючи прагнення України стати членом ЄС.

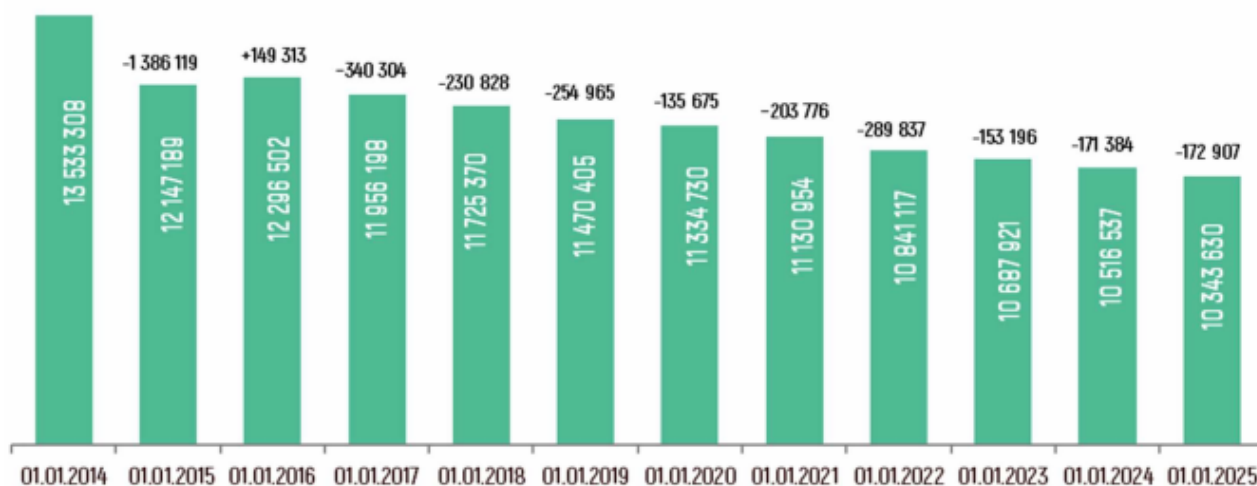

Рис. 2.1. Динаміка чисельності пенсіонерів, осіб [16, с. 5]

Для аналізу важливим, окрім загальних цифр по чисельності є і співвідношення по статті пенсіонерів: як видно з рис. 2.2 серед загальної кількості пенсіонерів станом на 01.01.2025 р., а саме 10 343 630 осіб, 60,5 % складають жінки, а 39,5 % – чоловіки. Теоретично, у зв'язку з тим, що середній вік життя жінок в Україні більший чим у чоловіків, то для прогнозування наслідків такого явища, доцільно зробити висновок щодо того, що суми пенсійного забезпечення у часовому періоду будуть жінкам виплачуватись довше, що призведе до більших сум виплат при тому, що всі інші фактори впливу будуть однаковими, наприклад при однакових сумах виплат чоловікам і жінкам.

Рис. 2.2. Розподіл чисельності пенсіонерів за статтю [16, с. 5]

Але з іншої сторони, такий фактор як війна, спричиняє явище від'їзду саме жінок за кордон, при якому їх частина може втратити пенсію внаслідок дії різних факторів, наприклад виплату можуть припинити, якщо особа переїжджає за кордон на постійне місце проживання і така виплата пенсії за кордоном не передбачена відповідними міжнародними договорами нашої держави. Принагідно зауважимо, що дане положення не розповсюджується на випадки тимчасового виїзду з оформленням статусу тимчасового захисту.

Як видно з даних рис. 2.3, середній розмір виплат у 2024 р. зріс у порівнянні з 2023 р. на 403,8 грн. або на 7,5 % з 5 385,25 грн. станом на 01.01.2024 р. до 5 789,05 грн. станом на 01.01.2025 р., а мінімальний розмір залишився незмінним на рівні 2 361,0 грн.

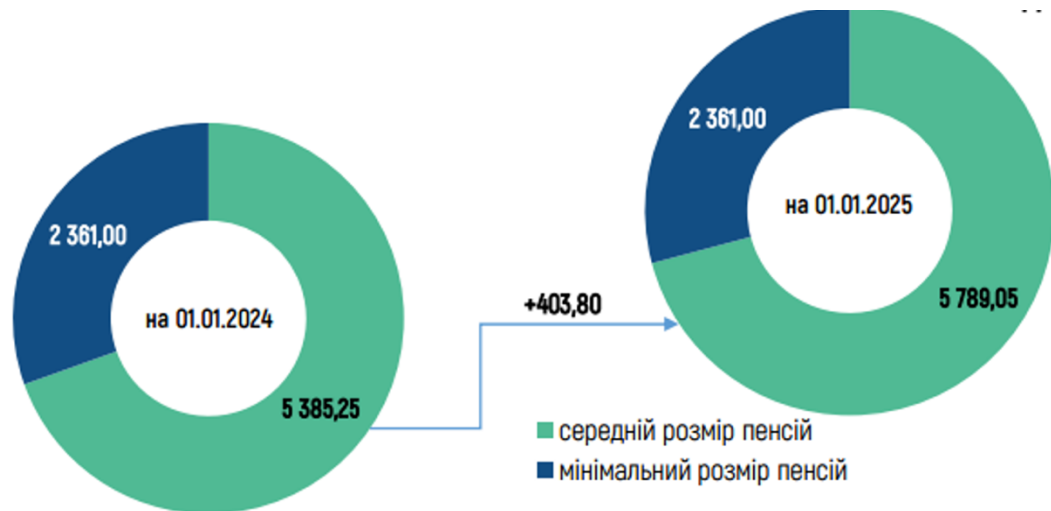

Рис. 2.3. Динаміка середнього розміру пенсій, грн. [16, с. 6]

Зважаючи на те, що в Україні іде війна, то можливо аналіз динаміки середнього розміру пенсій і не настільки актуальний, бо ж зрозуміло, що держава не у стані його підвищити внаслідок обмеженості коштів, але він є важливим з позиції розуміння ситуації, яка склалась у цьому сегменті.

Якщо розглядати розміри пенсійних виплат, то як видно з даних рис. 2.4, найменша сума виплат у Тернопільській області – 4 484,69 грн. і найбільша – у м. Київ, яка становить 8 017,65 грн. Тільки у семи областях України розмір пенсії перевищує середній її розмір по Україні, а саме: Дніпропетровська (6 471,11 грн.), Донецька (7 168,22 грн.), Запорізька (6 080,40 грн.), Київська (6 095,90

грн.), Луганська (6 694,19 грн.), Харківська (5 824,72 грн.) та м. Київ (8 017,65 грн.).

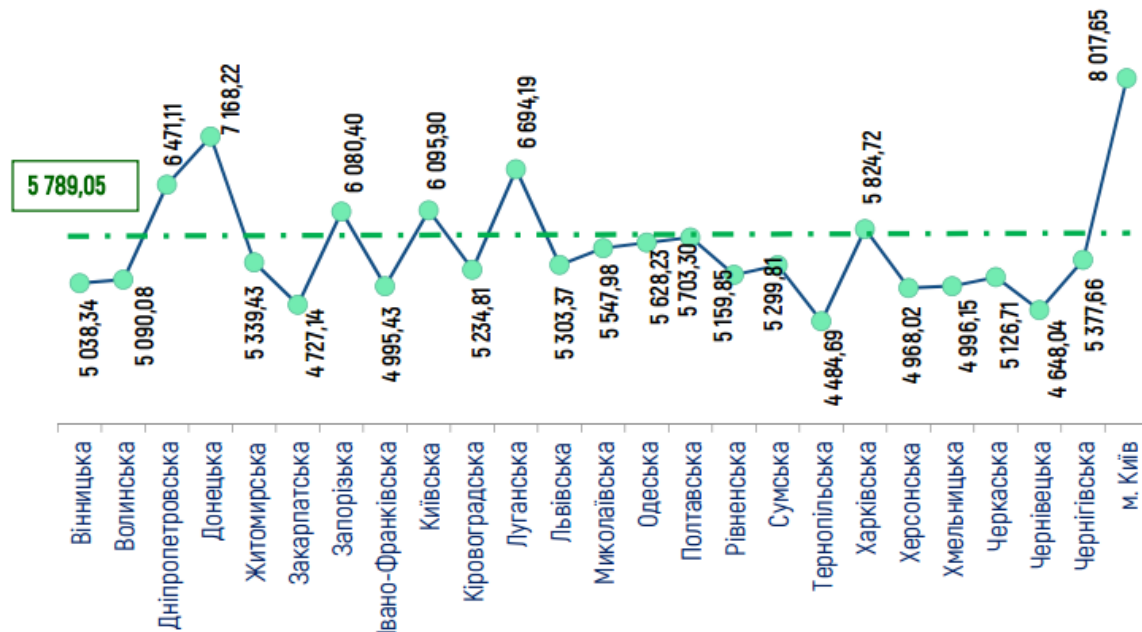

Рис. 2.4. Середній розмір призначеної пенсійної виплати у розрізі регіонів станом на 01.01.2025 р., грн. [16, с. 6]

Виходячи з цих даних, можна зробити висновок щодо того, що у регіонах де заробітні плати вищі, внаслідок більш розвинутої економіки, то і пенсії вищі, які прив'язані до розміру зарплати як її основи, яку громадянин отримував до виходу на пенсію.

Ще більш детально тенденцію щодо розмірів зміни пенсійних виплат у різних регіонах України за період 2023-2024 рр., можна прослідкувати на основі даних табл. 2.1.

Як видно з даних таблиці, кількість пенсіонерів по регіонах змінювалась неоднаково: у таких областях як Вінницька (- 529 осіб), Дніпропетровська (- 8 839 осіб), Донецька (- 102 973 осіб), Запорізька (- 8 935 осіб), Кіровоградська (- 1 281 осіб), Луганська (- 29 120 осіб), Миколаївська (- 1 183 осіб), Одеська (- 2 092 осіб), Полтавська (- 2 290 осіб), Сумська (- 1 665 осіб), Харківська (- 13 391 осіб), Херсонська (- 6 250 осіб), Черкаська (- 774 осіб), Чернігівська (- 1 056 осіб), м. Київ (- 3 155 осіб) відбувається зменшення кількості пенсіонерів, а у таких як

Волинська (1 467 осіб), Житомирська (533 осіб), Закарпатська (35 осіб), Івано-Франківська (2 566 осіб), Київська (152 осіб), Львівська (3 568 осіб), Рівненська (246 осіб), Тернопільська (814 осіб), Хмельницька (420 осіб), Чернівецька (628 осіб) відбулось їхнє збільшення. У загальному по Україні кількість пенсіонерів за рік зменшилась на 172 907 осіб з 10 516 537 у 2023 р. до 10 343 630 осіб у 2024 році.

Таблиця 2.1

Дані про чисельність пенсіонерів та середні розміри пенсійних виплат у розрізі регіонів станом на 01.01.2025 р. [16, с. 7]

№ з/п	Назва регіону	Чисельність пенсіонерів, осіб			Середній розмір пенсійних виплат, грн.		
		станом на 01.01.2024	станом на 01.01.2025	відхилення (+,-)	станом на 01.01.2024	станом на 01.01.2025	відхилення (+,-)
1	АР Крим	-	-	-	-	-	-
2	Вінницька	434 100	432 624	-529	4 532,66	5 038,34	505,68
3	Волинська	256 144	257 896	1 467	4 930,74	5 090,08	159,34
4	Дніпропетровська	884 507	873 983	-8 839	5 891,07	6 471,11	580,04
5	Донецька	712 836	616 036	-102 973	6 622,30	7 168,22	545,92
6	Житомирська	358 166	358 898	533	5 924,22	5 339,43	-584,79
7	Закарпатська	254 120	253 875	35	4 262,23	4 727,14	464,91
8	Запорізька	460 874	450 961	-8 935	5 578,83	6 080,40	501,57
9	Івано-Франківська	335 791	338 239	2 566	4 508,86	4 995,43	486,57
10	Київська	537 938	538 412	152	5 522,56	6 095,90	573,34
11	Кіровоградська	252 760	250 949	-1 281	4 736,96	5 234,81	497,85
12	Луганська	258 759	232 596	-29 120	6 334,23	6 694,19	359,96
13	Львівська	664 732	668 781	3 568	4 804,70	5 303,37	498,67
14	Миколаївська	288 542	287 120	-1 183	5 020,91	5 547,98	527,07
15	Одеська	563 321	561 744	-2 092	5 094,92	5 628,23	533,31
16	Полтавська	410 177	407 418	-2 290	5 191,82	5 703,30	511,48
17	Рівненська	284 891	284 647	246	6 790,27	5 159,85	-1 630,42
18	Сумська	310 491	307 844	-1 665	4 816,73	5 299,81	483,08
19	Тернопільська	270 422	271 516	814	4 070,43	4 484,69	414,26
20	Харківська	720 754	707 419	-13 391	5 334,50	5 824,72	490,22
21	Херсонська	213 522	207 188	-6 250	4 548,77	4 968,02	419,25
22	Хмельницька	384 986	383 794	-420	4 501,65	4 996,15	494,50
23	Черкаська	396 974	395 180	-774	4 653,06	5 126,71	473,65
24	Чернівецька	206 072	206 345	628	4 255,55	4 648,04	392,49
25	Чернігівська	304 887	303 096	-1 056	4 875,10	5 377,66	502,56
26	м. Київ	750 771	747 069	-3 155	7 248,97	8 017,65	768,68
27	м. Севастополь	-	-	-	-	-	-
Разом		10 516 537	10 343 630	-172 907	5 385,25	5 789,05	403,80

Чітко помітно, що зменшення пенсіонерів відбулось в областях, які ближче до лінії бойових дій, що пов'язане з їх виїздом з цих регіонів, а у областях, які знаходяться даліше від війни, кількість пенсіонерів, збільшується, зокрема і за рахунок переселених громадян – пенсіонерів. Але цей фактор може бути одним з визначальних, але не єдиним, наприклад існує і фактор природної смерті пенсіонера тощо.

Що стосується зміни середнього розміру пенсійних виплат, то по Україні відбулось їх збільшення на 403,8 грн. з 5 385, 25 грн. у 2023 р. до 5 789,05 грн. у 2024 р., причому по регіонах зростання відбувалось нерівномірно, зокрема найбільше зростання відбулось у м. Київ на 768,68 грн., а у Рівненській області взагалі відбулось зменшення її розміру на 1 630,42 грн., а діапазон зміни розміру пенсій коливався від - 1 630,42 грн. у Рівненській області до 768,68 грн. у м. Київ.

На рис. 2.5 відображено взаємозв'язок розміру пенсій і кількості пенсіонерів, зокрема пенсії у розмірі до 3 000 грн. отримували 2 684 075 осіб, що складає 25,9 % від загальної кількості і середня виплата становила 2 759,86 грн., відразу відзначимо, що це найбільший показник і він не може свідчити про ефективність пенсійної системи внаслідок того, що такий розмір пенсії є об'єктивно малим і навряд чи забезпечує у повній мірі потреби пенсіонерів у соціальних благах. Наступна група – це пенсіонери із розміром пенсії від 5 001 до 10 000 грн. і їх кількість склала 2 636 007 осіб із питомою вагою у 25,5% і середньою виплатою у розмірі 6 844,95 грн.

Ще дві групи пенсіонерів, питома вага яких приблизно однакова – 18, 8 % і 17, 6 % - це відповідно пенсіонери з розміром виплати від 4 001 до 5 000 грн. (4 414,06 грн.) і від 3 001 до 4 000 грн.(3 544,23 грн.). Якщо сумувати всі вищерозглянуті групи пенсіонерів, то можна зробити висновок, що в Україні 87,8% отримують пенсію меншу від 10 000 грн. і тільки 12,2 % або 1 262 712 осіб отримують пенсію понад 10 000 грн. і середня виплата по цій групі пенсіонерів складає 15 379,97 грн.

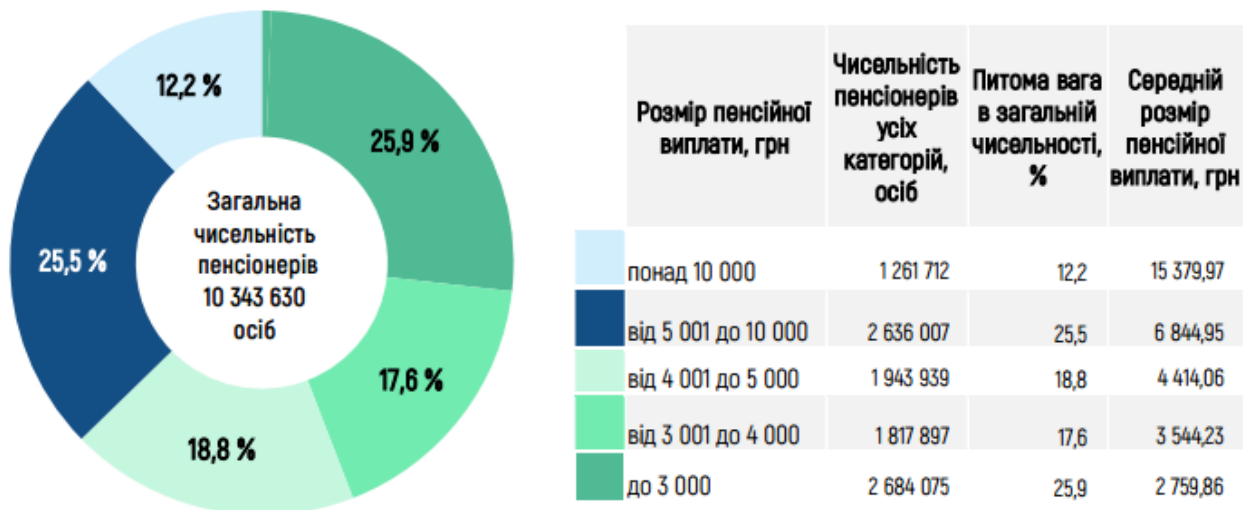

Рис. 2.5. Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій станом на 01.01.2025 р. [16, с. 7]

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що спостерігається значний розрив у розмірі середніх пенсійних виплат - від 2 759,86 грн. до 15 379,97 грн.; зменшення кількості пенсіонерів, причому з чіткими тенденціями по регіонах: -102 973 особи у Донецькій області, що є найбільшим показником і пов'язаний він безперечно з триваючою війною в Україні.

2.2. Аналіз основних показників роботи Пенсійного фонду України

Безпосереднім державним органом, який здійснює всю управлінську діяльність стосовно пенсійного забезпечення є Пенсійний фонд України і його органи на місцях. Основні показники діяльності фонду за 2024 р., зокрема його деталізовані по напрямках отримання доходу (856 001,4 млн. грн.) і по напрямках витрачання видатки (854 479,0 млн. грн.) представлені на рис. 2.6.

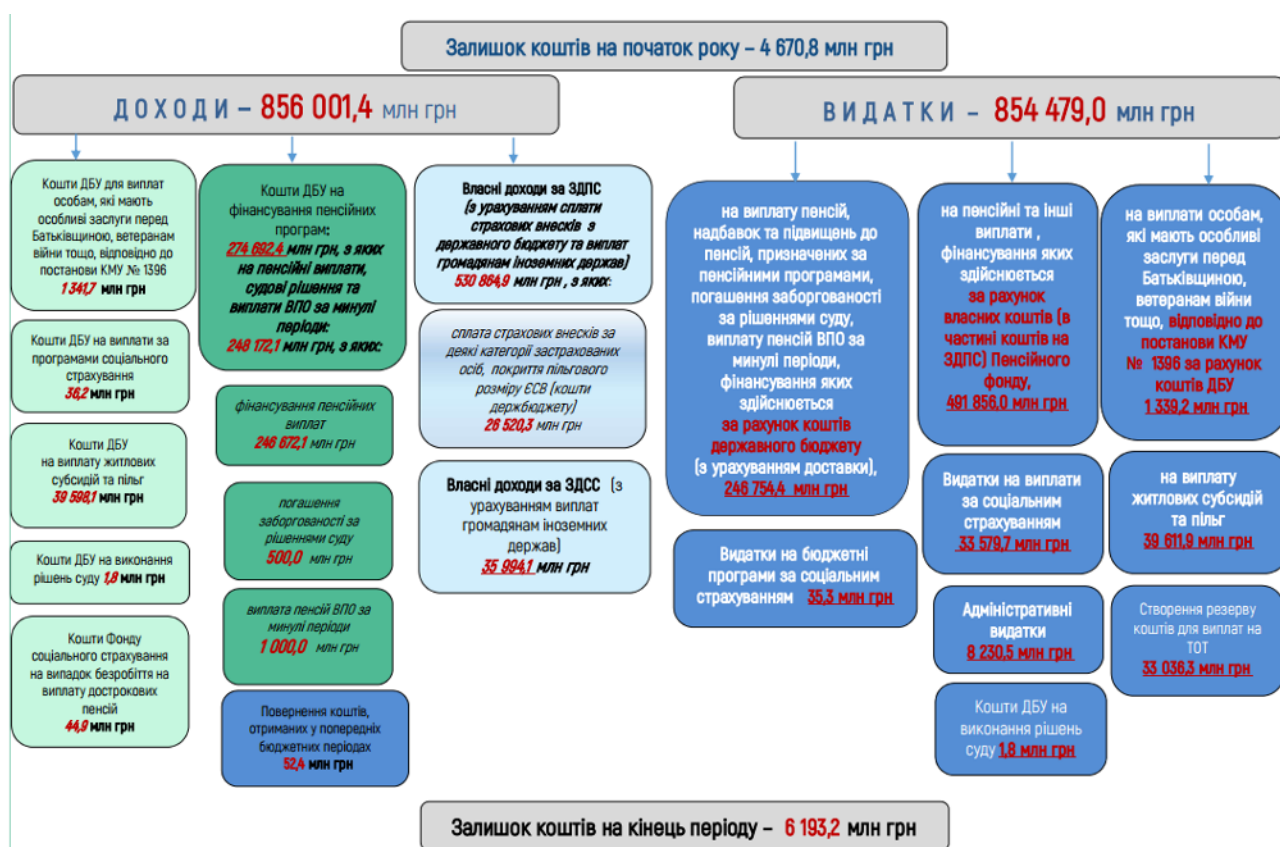

Рис. 2.6. Основні показники виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2024 р. [16, с. 25]

Серед основних напрямків фінансування, зазначимо, що на пенсійні виплати було спрямовано 736,2 млрд. грн.; на загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві - 33,6 млрд. грн. і 39,6 млрд. грн. – на виплату житлових субсидій та різноманітних пільг.

На рис. 2.7 відображено порівняння сум видатків за 2023-2024 рр.

Як бачимо, у 2024 р. загальні видатки Пенсійного фонду України склали 854,5 млрд. грн., що на 108,2 млрд. грн. (14,5 %), більше ніж з 2023 р.

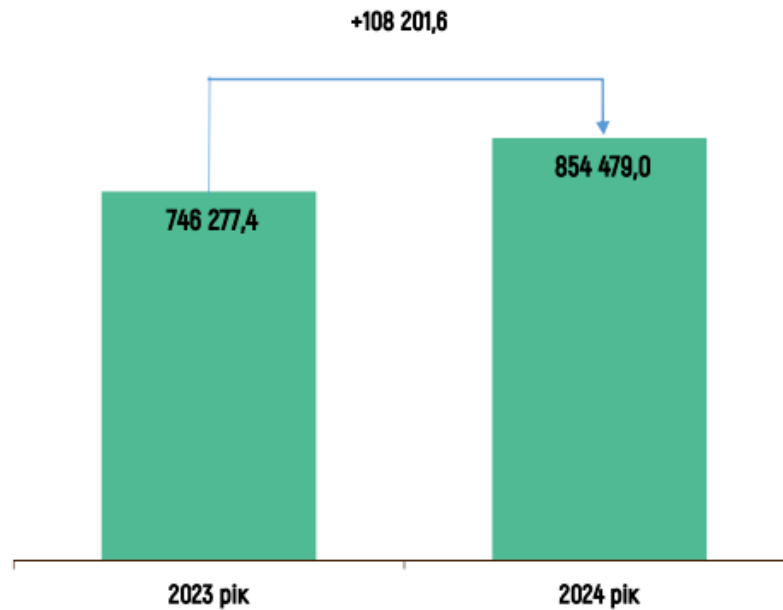

Рис. 2.7. Видатки Пенсійного фонду України у 2023–2024 рр., млн грн.
[16, с. 26]

Якщо ж продовжувати аналіз видатків по їх основних напрямках витрачання, то з даних рис. 2.8., видно, що питома вага по статтях витрачання у 2024 р. практично не змінилася, за виключенням того, що за рахунок власних доходів почав формуватися резерв коштів для виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях – 3,9 %, відповідно це мало найбільший вплив на те, що у 2024 р. відносний показник пенсійних виплат (86,1 %) у порівнянні з 2023 р. (90,0 %) зменшився на 3,9 %.

Дані табл. 2.2. характеризують видатки Пенсійного фонду у розрізі регіонів України. Як бачимо загальна сума видатків склала 854 479,0 млн. грн., причому найбільша сума видатків припала на м. Київ – 79 331,1 млн. грн. та Дніпропетровську область – 77 547,1 млн. грн., а найменша у Чернівецькій області – 13 076,5 млн. грн.; відповідно із загальних сум видатків на пенсійні виплати припало 736 171,2 млн. грн. і найбільше їх було у м. Київ - 71 689,7 млн. грн., а найменше у 11 651,1 млн грн. у Чернівецькій області; на виплату житлових субсидій і пільг було спрямовано 39 389, 1 млн. грн. і найбільша сума у 3 012,9 млн. грн. була у Харківській області, а найменша – 340,3 млн. грн. у

Херсонській області. Щодо виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, то загальна сума виплат склала 33 609,0 млн. грн., і найбільша сума зафіксована у 5 894,5 млн. грн. у Дніпропетровській області, а найменша у 175,5 млн грн. у Херсонській області.

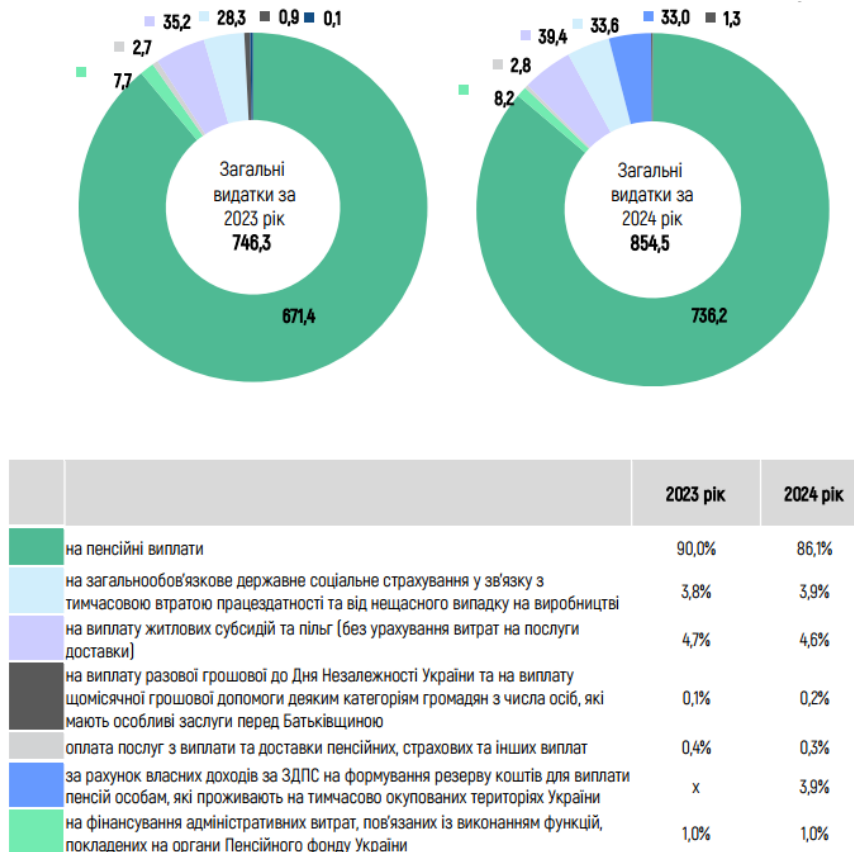

Рис. 2.8. Порівняння структури видатків Пенсійного фонду України у 2023–2024 рр., млрд. грн. [16, с. 27]

У 2024 р. на пенсійні виплати спрямовано 736,2 млрд. грн., з яких 3,1 млрд. грн. виділено на підвищення розмірів пенсій шляхом індексації з використанням коефіцієнта 1,0796, що здійснено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2024 р. № 185 «Про індексацію пенсійних і страхових виплат та додаткові заходи щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2024 р.». Крім того, у рамках виконання міжнародних зобов'язань Україною забезпечено своєчасне перерахування пенсійних виплат українським громадянам, які проживають за межами держави,

у 15 країн світу на загальну суму 167,2 тис. дол. США та 6 071,8 тис. євро. Водночас пенсіонерам іноземних держав, що мешкають на території України, відповідно до міжнародних угод здійснено виплати пенсій на суму 0,4 тис. дол. США та 5 617,3 тис. євро.

Таблиця 2.2

Видатки Пенсійного фонду України у 2024 р., млн. грн. [16, с. 28]

№ з/п	Назва регіону	ЗАГАЛЬНІ видатки	з яких		
			на пенсійні виплати	на виплату житлових субсидій та пільг	на виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням
1	АР Крим	0,0	0,0	0,0	0,0
2	Вінницька	29 847,9	26 123,6	2 305,2	871,0
3	Волинська	19 592,6	16 822,5	1 472,1	938,5
4	Дніпропетровська	77 547,1	68 212,3	2 559,2	5 894,5
5	Донецька	60 398,4	55 762,2	750,8	3 422,1
6	Житомирська	29 819,7	26 638,6	1 904,2	806,7
7	Закарпатська	16 072,5	14 408,9	789,3	550,4
8	Запорізька	35 536,9	33 181,7	859,5	1 099,7
9	Івано-Франківська	22 735,8	20 218,2	1 434,9	701,8
10	Київська	43 645,7	39 319,0	2 437,8	1 229,1
11	Кіровоградська	18 280,4	15 836,8	1 340,9	774,4
12	Луганська	21 178,8	20 284,6	345,8	425,2
13	Львівська	48 869,5	42 380,2	2 356,3	3 356,9
14	Миколаївська	21 066,0	19 149,4	1 052,0	462,4
15	Одеська	41 038,4	37 813,1	1 470,0	1 139,0
16	Полтавська	31 610,8	28 017,9	2 073,5	1 043,1
17	Рівненська	27 855,8	25 063,3	1 594,9	731,8
18	Сумська	22 341,2	19 616,6	1 731,5	650,9
19	Тернопільська	16 545,8	14 582,2	1 194,3	428,8
20	Харківська	55 007,1	49 629,1	3 012,9	1 497,1
21	Херсонська	13 285,6	12 552,1	340,3	175,5
22	Хмельницька	25 914,6	22 963,6	1 779,1	754,1
23	Черкаська	27 345,8	24 314,6	1 917,8	659,5
24	Чернівецька	13 076,5	11 651,1	785,2	358,7
25	Чернігівська	22 584,1	19 672,4	1 942,6	532,9
26	м. Київ	79 331,1	71 689,7	1 939,0	5 104,9
27	м. Севастополь	0,0	0,0	0,0	0,0
Центральний апарат ПФ		33 950,9	267,5	0,0	0,0
Разом		854 479,0	736 171,2	39 389,1*	33 609,0

* Загальні видатки на виплату житлових субсидій та пільг становлять 39 611,9 млрд грн.

Необхідно відмітити, що процес виплати пенсій, який відбувається у встановлені терміни і у повному обсязі, який визначений пенсійним вітчизняним законодавством, проходить у важкий з фінансової точки зору період і тому

актуальним є збереження джерел формування Пенсійного фонду, його раціоналізації і оптимізації. Важливим є і зберігання у країні кількості робочих місць, збільшення зайнятості, розширення виробництва, тобто традиційних джерел формування пенсійних виплат і збереження такого специфічного джерела виплат пенсій як зовнішня допомога від різноманітних міжнародних організацій за різними програмами допомоги, які надходять у вигляді трансфертів Пенсійному фонду.

Важливим для ефективного функціонування Пенсійного фонду є можливість забезпечення видатків власними коштами (табл. 2.3). Найкраща ситуація у цьому аспекті у м. Київ – 239,9%, найгірша у Луганській та Донецькій області – відповідно 20,9 % та 29,4 %.

У 2024 р. видатки, які фінансуються за рахунок власних коштів, забезпечувались надходженням цих коштів на 107,9 %, що на 6,0 % більше порівняно з 2023 р. [16, с. 28].

Упродовж 2024 р. сукупні доходи бюджету Пенсійного фонду України (без урахування залишку коштів на початок року) становили 856,0 млрд. грн., що відповідає 99,6 % від запланованого обсягу. Порівняно з попереднім роком цей показник зріс на 78,8 млрд. грн., або на 10,1 %.

Основну частку надходжень становили кошти від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – 530,9 млрд. грн., а також надходження за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням – 36,0 млрд. грн. Із Державного бюджету України було перераховано 248,2 млрд. грн. для фінансування пенсійних програм і покриття дефіциту Пенсійного фонду, 39,6 млрд. грн. – на житлові субсидії та пільги, і 1,3 млрд. грн. – на інші соціальні виплати.

Фактичні доходи за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням перевищили планові показники на 2,3 млрд. грн. (100,4 %). У їх структурі: 497,8 млрд. грн. – сума єдиного соціального внеску, спрямована до системи пенсійного страхування (100,2 % плану); 26,5 млрд. грн. – коштів держбюджету для сплати ЄСВ за окремі категорії застрахованих осіб і

компенсації втрат від застосування пільгових ставок для працівників з інвалідністю (103,0 % плану); 6,6 млрд. грн. – інші платежі, що адмініструються органами Пенсійного фонду (111,0 % плану).

Таблиця 2.3

Дані про забезпеченість видатків Пенсійного фонду України власними коштами за 2024 р., тис. грн. [16, с. 29]

№ з/п	Назва регіону	Надходження власних доходів на ЗДПС	Видатки, які фінансуються за рахунок власних доходів на ЗДПС	Відсоток забезпечення
1	АР Крим	0,0	0,0	0,0
2	Вінницька	15 409,6	16 515,9	93,3%
3	Волинська	10 672,4	9 112,7	117,1%
4	Дніпропетровська	60 423,6	50 118,8	120,6%
5	Донецька	11 812,3	40 170,5	29,4%
6	Житомирська	16 312,6	13 072,5	124,8%
7	Закарпатська	11 048,5	8 761,5	126,1%
8	Запорізька	11 259,3	25 452,8	44,2%
9	Івано-Франківська	12 262,3	12 786,3	95,9%
10	Київська	22 816,8	25 175,1	90,6%
11	Кіровоградська	8 284,0	10 395,2	79,7%
12	Луганська	3 042,5	14 540,5	20,9%
13	Львівська	39 935,8	27 954,8	142,9%
14	Миколаївська	13 880,2	13 101,1	105,9%
15	Одеська	32 156,5	25 059,6	128,3%
16	Полтавська	17 154,5	19 455,2	88,2%
17	Рівненська	13 341,2	10 378,3	128,5%
18	Сумська	10 915,2	13 596,5	80,3%
19	Тернопільська	7 484,2	9 357,0	80,0%
20	Харківська	32 757,4	34 943,8	93,7%
21	Херсонська	5 013,8	8 850,0	56,7%
22	Хмельницька	13 621,7	14 157,7	96,2%
23	Черкаська	14 311,0	16 249,1	88,1%
24	Чернівецька	6 923,6	7 017,9	98,7%
25	Чернігівська	12 599,3	12 342,6	102,1%
26	м. Київ	127 146,9	53 009,9	239,9%
27	м. Севастополь	0,0	0,0	0,0%
Центральний апарат		279,7	280,7	99,6%
Разом		530 864,9	491 856,0	107,9%

У порівнянні з 2023 р. доходи від загальнообов'язкового пенсійного страхування збільшилися на 71,9 млрд. грн. (15,7 %), що свідчить про позитивну

динаміку надходжень і розширення фінансової бази системи пенсійного забезпечення.

Таким чином, незважаючи на складні економічні умови пов'язані з війною, Пенсійний фонд України, здійснює свою діяльність, виходячи у першу чергу з пріоритету виконання своїх обов'язків щодо забезпечення пенсійними виплатами українських громадян вчасно і у повному обсязі.

2.3. Ефективність контрольно-перевірочної діяльності органів Пенсійного фонду України

Ефективність роботи Пенсійного фонду України щодо виконання перед громадянами щодо виплати своїх пенсійних зобов'язань, значною мірою базується і на дотриманні фінансової і виконавської дисципліни всередині структури.

Як видно з даних рис. 2.9, у 2024 р. в органах Пенсійного фонду було виявлено 3 905 порушень не фінансових порушень і усунуто 4 229, враховуючи порушення і минулих періодів (1 470) діяльності і 1 831 фінансових порушень, з яких 1 537 було усунуто, внаслідок за застосування заходів впливу. Крім того, було проведено 147 внутрішніх аудитів і проведена робота щодо збору доказів у процесі проведення аудиту у 290 структурних підрозділах головних управлінь. Загальна сума виявлених порушень склала 23 697,5 тис. грн., а відшкодованих – 21 591,6 тис. грн. з урахуванням минулих періодів [16, с. 53].

Якщо ж говорити про перевірки вже суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, то безпосередньо територіальними органами Пенсійного фонду у 2024 р. таких перевірок було проведено 211,9 тис. за різними напрямками зокрема: 201,8 тис. або 95,2 % - «щодо достовірності документів, поданих для призначення / перерахунку пенсій; 3,4 % (7,1 тис.) – дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, 0,9 % (1,9

тис.) з питань використання коштів Пенсійного фонду України, 0,5 % (1,1 тис.) – з питань повноти нарахування та своєчасності сплати збору на обов’язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій» [16, с. 54] (рис. 2.10).

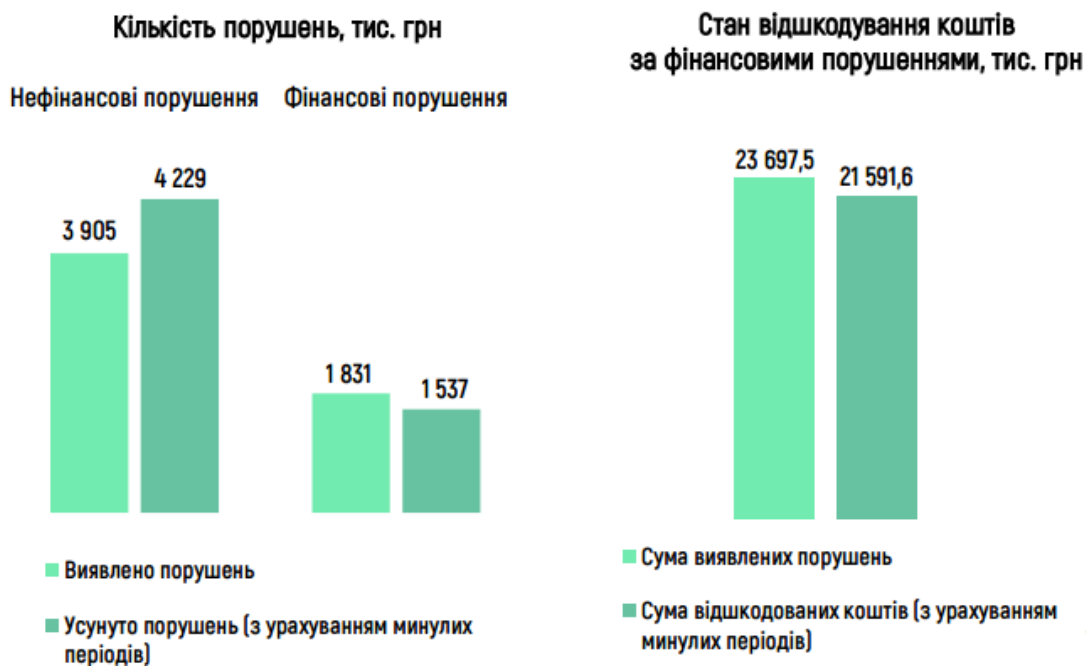

Рис. 2.9. Кількість порушень та стан відшкодування коштів за фінансовими порушеннями [16, с. 53]

Рис. 2.10. Кількість перевірок суб’єктів системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування у 2024 р. [16, с. 54]

У грошовому еквіваленті, сума виявлених порушень склала «21,9 млн. грн., з них 68,9 % (15,1 млн. грн.) – перевітками додержання порядку використання коштів Пенсійного фонду України, 28,8 % (6,3 млн. грн.) – перевітками сплати збору на обов’язкове державне пенсійне страхування» [16, с. 54 –55].

Одним з найбільш ефективних методів контролю є проведення позапланових перевірок, які відрізняються високою ефективністю у порівнянні з плановими внаслідок самої методики їх проведення і таких перевірок у 2024 р. органами Пенсійного фонду України було проведено 7,1 тис. (табл. 2.4).

Як видно з даних табл. 2.4. із загальної кількості проведених перевірок, а саме 7 075, порушення були встановлені у 6 455, тобто відсоток ефективності складає 91,2. При цьому кількість осіб щодо яких були здійснені заходи контролю склали 66 514 і у 14 083 осіб або 21,2 % були виявлено недостовірні відомості. Лідером по кількості проведених перевірок є Одеська область – 625, а найменша кількість перевірок була зафіксована у Луганській області – 0 і безумовно це пов’язано з воєнними діями, зокрема відсутністю можливості для їх проведення.

У 2024 р. було здійснено перевірку процесу використання коштів Пенсійного фонду структурами, які мають право на їх виплату і доставку до отримувачів соціальних виплат (рис. 2.11). Було проведено 1963 перевірки, з яких у 1162 перевірок (59,2 %) виявлено порушення, зокрема найбільшу кількість порушень зафіксували у Київській області – 133, при загальній кількості проведених перевірок 172, процент порушень склав 77 відсотків; а найменшу у Луганській – 6, але при цьому необхідно врахувати, що загальна кількість перевірок склала 15, тобто практично у половині випадків були порушення, а точніше процент порушень склав 40 %.

Взагалі вважається, що найбільш ефективним інструментом контрольної роботи є саме перевірки, поряд з такими інструментами як профілактична робота, яка виступає превентивним заходом контролю і дозволяє запобігти здійсненню правопорушення. Перевірки констатують факт вчинення

фінансового правопорушення і його наслідком вже є відповідальність посадових осіб підприємства чи організації.

Таблиця 2.4

**Інформація щодо позапланових перевірок суб'єктів системи
загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у 2024 р.
[16, с. 55]**

№ з/п	Назва регіону	Кількість перевірок	Кількість перевірок, за результатами яких встановлено порушення	%	Кількість осіб, щодо яких перевірялась достовірність поданих відомостей	Кількість осіб, щодо яких виявлено недостовірні відомості	%
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Вінницька	386	333	86,3	1302	530	40,7
2	Волинська	352	326	92,6	2179	744	34,1
3	Дніпропетровська	235	234	99,6	452	436	96,5
4	Донецька	66	62	93,6	2479	281	11,3
5	Житомирська	207	185	89,4	2419	286	11,8
6	Закарпатська	174	154	88,5	1059	335	31,6
7	Запорізька	126	116	92,1	3640	527	14,5
8	Івано-Франківська	484	417	86,2	3236	676	20,9
9	Київська	334	317	94,9	4368	591	13,5
10	Кіровоградська	184	171	92,9	1568	328	20,9
11	Луганська	0	0	0	0	0	0
12	Львівська	454	390	85,9	3440	555	16,1
13	Миколаївська	382	359	94,0	3239	691	21,3
14	Одеська	625	497	79,5	5021	1329	26,5
15	Полтавська	229	200	87,3	2055	479	23,3
16	Рівненська	207	206	99,5	656	500	76,2
17	Сумська	140	136	97,1	1305	422	32,3
18	Тернопільська	328	321	97,9	3130	612	19,6
19	Харківська	371	338	91,1	11346	903	8,0
20	Херсонська	16	15	93,8	136	19	14,0
21	Хмельницька	207	198	95,7	2617	377	14,4
22	Черкаська	295	279	94,6	3278	1186	36,2
23	Чернівецька	363	346	95,3	2107	452	21,5
24	Чернігівська	394	388	98,5	1098	627	57,1
25	м. Київ	516	467	90,5	4384	1197	27,3
Разом		7075	6455	91,2	66514	14083	21,2

На практиці вони бувають документальними (плановими та позаплановими) та камеральними (невиїзними), особливостями яких є те, що вони проводяться у приміщенні пенсійного органу. Загальноприйнято вважати,

що виїзні перевірки значно ефективніші від невиїзних, причому особливою ефективністю відрізняються позапланові перевірки.

Рис. 2.11. Інформація про перевірки використання коштів Пенсійного фонду України організаціями, що здійснюють їх виплату і доставку у 2024 р. [16, с. 56]

Ще одним важливим напрямом контрольної діяльності стали заходи у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, які здійснювали територіальні органи Пенсійного фонду України. Упродовж 2024 р. проведено 6 096 контрольних та інших заходів у цій сфері, зокрема: 2 780 (45 %) щодо обґрунтованості видачі та продовження листків непрацездатності й документів, що є підставою для їх оформлення; 2 496 (41 %) - із контролю за дотриманням страхувальниками порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування; 820 (14 %) - профілактичні заходи, спрямовані на створення безпечних і здорових умов праці на підприємствах [16, с. 57] (рис. 2.12).

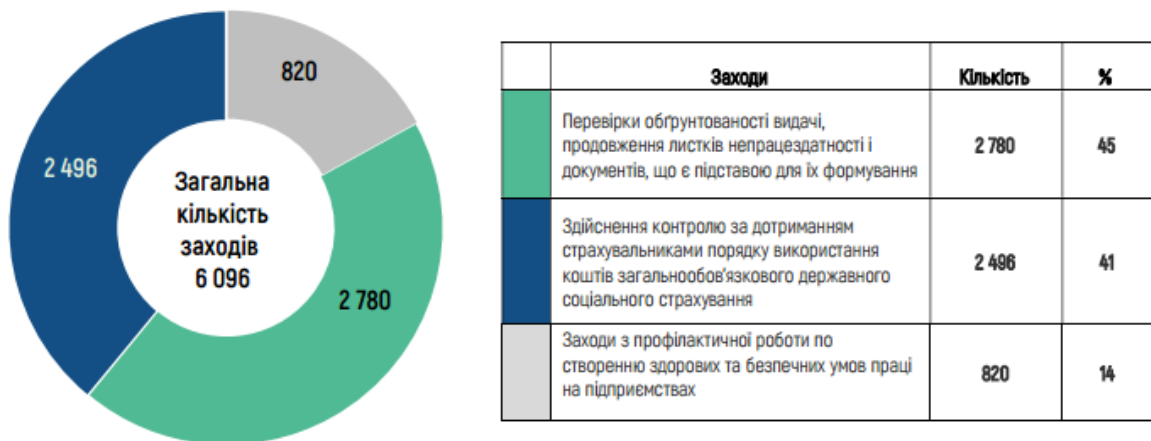

Рис. 2.12. Кількість контрольних та інших заходів у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, проведених у 2024 р. [16, с. 57]

Необхідно зазначити, що контрольна діяльність, проведена у 2024 р., характеризувалася різноплановістю та широким спектром охоплених напрямів. Так, Головними управліннями Пенсійного фонду України в областях та м. Києві протягом звітного періоду подано до закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які мають ліцензію на провадження медичної практики, 694 вимоги про компенсацію сум страхових виплат за листками непрацездатності, оформленими на підставі необґрунтовано створених медичних висновків про тимчасову непрацездатність, на загальну суму 3 185,8 тис. грн.

Загальний обсяг компенсованих коштів становив 3 227,4 тис. грн. Водночас було упереджено 964 випадки виплат за необґрунтовано виданими або продовженими листками непрацездатності на 8 406 днів на суму 4 774,6 тис. грн. За результатами виявлених порушень порядку використання коштів прийнято 2 003 рішення про застосування фінансових санкцій та повернення неправомірно витрачених страхових коштів на 26 705,4 тис. грн. Крім того, за порушення порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування та несвоєчасне або неповне їх повернення складено 1 476 постанов про накладення адміністративних штрафів на суму 245,99 тис. грн.

Територіальні органи Пенсійного фонду України також брали участь у роботі комісій з розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, за результатами яких було складено 3 098 актів розслідування (спеціального розслідування) нещасних випадків, гострих професійних захворювань (отруєнь), пов'язаних з виробництвом, за формою Н-1/П, та 1 436 актів розслідування причин виникнення хронічних професійних захворювань за формою П-4.

З метою профілактики нещасних випадків і створення безпечних умов праці проведено 820 профілактичних заходів, складено 290 протоколів про адміністративні правопорушення за несвоєчасне повідомлення про нещасний випадок або гостре професійне захворювання, а також внесено 783 подання роботодавцям щодо виявлених порушень законодавства про охорону праці, з яких 747 були виконані [16, с. 57-58].

Таким чином, контрольна робота органів Пенсійного фонду України вирізнялася ефективністю щодо накладання фінансових санкцій за скоєні правопорушення і одночасно велика увага приділялася профілактичній роботі, що на наш погляд є оптимальним поєднанням, яке дозволяє досягнути максимальної ефективності щодо виконання основної задачі, а саме покращити матеріальний стан громадян за допомогою надання різного роду соціальних благ.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН ІЗ ВРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Розпочинаючи розгляд питання щодо функціонування пенсійних систем на Заході, перш за все відмітимо, що якщо дотримуватися точки зору спеціалістів Світового банку, то існує п'ять рівнів сучасної пенсійної системи, серед яких: перший (універсальний) рівень, коли за рахунок податків формується базовий рівень пенсії, який у більшості випадків дозволяє покривати нагальні і мінімальні потреби громадян, тобто недопущення бідності у країні; другий - обов'язкова державна солідарна пенсійна система, яка існує і в Україні; третій - обов'язкова накопичувальна пенсійна система або обов'язкова система індивідуальних пенсійних заощаджень); четвертий – добровільні додаткові пенсійні заощадження; п'ятий – нефінансовий і неформальний. Як бачимо, окрім солідарного рівня, для української пенсійної системи інші рівні, характерні для світової практики, поки що не є притаманними. Водночас, як буде показано далі, у процесі реформування пенсійної системи передбачається поступове впровадження цих рівнів у національну практику.

На практиці у світі спостерігається наступна ситуація: переважно застосовуються такі види як солідарна пенсійна система, яка найбільш розповсюджена на Кубі, Пакистані, накопичувальна та змішана, яка містить у собі окремі елементи двох попередніх систем і яка є найбільш розповсюдженою із різною питомою вагою структурних елементів солідарної або накопичувальної систем. При такій різноманітності, існує і велика кількість різних інститутів, зокрема: «державне соціальне забезпечення; обов'язкове соціальне страхування; особисте добровільне пенсійне страхування; накопичувальні пенсійні програми; пенсійні плани з встановленим розміром внесків; пенсійні плани з встановленим розміром допомоги тощо» [55, с. 8].

Якщо розглядати функціонування солідарної пенсійної системи у різних країнах світу, то варто зазначити, що підходи до її організації мають суттєві відмінності. Зокрема, у Швеції 16 % заробітної плати працівника спрямовується

на виконання пенсійних зобов'язань, а ще 2,5 % - на його приватний пенсійний рахунок. У Польщі діє система обов'язкових пенсійних внесків, згідно з якою 19,5 % фонду оплати праці перераховується до пенсійного фонду; крім того, функціонують приватні пенсійні фонди.

У Єгипті, Туреччині та Ірані пенсійні виплати здійснюються після досягнення пенсійного віку за умови наявності необхідного трудового стажу. Водночас у Китаї державні пенсії виплачуються лише колишнім державним службовцям, тоді як інші категорії громадян роблять внески із заробітної плати до спеціального пенсійного фонду [56, с. 78].

Накопичувальна пенсійна система посідає вагоме місце у структурі змішаних пенсійних моделей, які функціонують у більшості розвинених країн світу. Так, у Великій Британії базова пенсія виплачується після досягнення пенсійного віку, проте громадяни мають право відмовитися від участі у державній системі та не сплачувати внески, натомість роблячи відрахування до приватних пенсійних фондів.

У Німеччині, Нідерландах, Франції, Австрії та Італії діє система обов'язкового пенсійного страхування, доповнена корпоративними пенсіями, за якими підприємства здійснюють виплати своїм колишнім працівникам.

У Сполучених Штатах Америки 15,3 % доходів працівника спрямовується на обов'язкові пенсійні внески; водночас існують також добровільні державні й приватні пенсійні фонди.

У Чилі держава гарантує пенсійні виплати громадянам у випадках, коли їхні приватні пенсійні фонди збанкрутували. Працівники зобов'язані робити регулярні внески із заробітної плати на особисті рахунки в приватних пенсійних фондах. Подібна система діє також в Аргентині, Перу та Колумбії [56, с. 79].

Узагальнено інформацію про структуру пенсійної системи згідно з концепцією ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку, яка об'єднує більше ніж 38 країн), відображено у табл. 3.1.

Як видно з наведених даних пенсійні системи країн ОЕСР, так як і в Україні, побудовані на принципі виплати сум, які акумулюються з обов'язкових

платежів працюючих громадян країни, їх ще називають «Payas You Go» (PAYG) – «виплата по ходу» [53, с. 45].

На наш погляд, цей перший рівень (солідарний, або розподільчий, рівень (PAYG)) пенсійного забезпечення у більшості країн, є таким розповсюдженим по причині простоти адміністрування і він здійснюється шляхом надання базової, цільової та мінімальної пенсії.

Таблиця 3.1

Структура пенсійної системи згідно з концепцією ОЕСР [53, с. 45]

Пенсійна система				
Рівень 1 Обов'язковий, перерозподільний	Рівень 2 Обов'язковий, накопичувальний		Рівень 3 Добровільний, накопичувальний	
Базова пенсія	Державна (публічна) пенсія		Приватна пенсія	
Цільова пенсія	Система з визначеними виплатами (DB)	Бальна система	Система з визначеними виплатами (DB)	Система з визначеними внесками (DC)
Мінімальна пенсія	Система умовно- накопичувальних рахунків (NDC)			

Зрозуміло, що такий принцип надання пенсій сприяє у більшості випадків мінімальному рівню забезпечення населення у необхідних для життя у старості коштах і він підвладний впливу багатьох факторів, які негативно впливають на рівень формування фінансових ресурсів держави для виплати пенсій, а саме демографічні фактори, наприклад старіння населення і відповідно зменшення кількості працездатного населення, які саме і сплачують пенсійні внески; різноманітні кризові явища, наприклад війна, яка впливає на рівень економічного розвитку країни. Тому виникає об'єктивна необхідність в існуванні наступного рівня пенсійного забезпечення, а саме накопичувального, на який практично не мають впливу всі вищеперераховані фактори впливу на солідарний рівень, тому що ці внески формуються за рахунок акумульованих коштів на особистих рахунках громадян.

Найпоширенішими типами пенсійних систем є накопичувальні системи з визначеними виплатами (defined benefit – DB) та накопичувальні системи з визначеними внесками (defined contribution – DC).

Системи типу defined benefit (DB) передбачають фіксований розмір пенсійних виплат для кожного працівника залежно від рівня заробітної плати та тривалості трудового стажу. Подібні моделі функціонують, зокрема, в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Греції та Іспанії.

Натомість системи defined contribution (DC) базуються на визначенні не розміру майбутніх виплат, а розміру внесків, що сплачуються до пенсійного фонду, при цьому розмір пенсії залежить від накопиченої суми та результатів інвестування [53, с. 45].

Бальна система (points), рахується найбільш прогресивним типом пенсійного забезпечення і «фінансово стійким за рахунок встановлення норми прибутку за ануїтетними пенсійними платежами на рівні темпів зростання ставки заробітної плати, а не темпів зростання загальної заробітної плати» [53, с. 45]. Основою цієї бальної системи є певна система пенсійних балів, яка включає у себе їх кількість та вартість і базою їх обрахування є індивідуальний заробіток працівника і ці відрахування зберігаються на спеціальних індивідуальних рахунках.

Більш деталізовано моделі пенсійного забезпечення на Заході, зокрема у передових країнах Азії. Як помітно з табл. 3.2 ми знову спостерігаємо поєднання обов'язкового та добровільного пенсійного страхування, але поряд з цим до особливостей функціонування пенсійних систем в Азії, відноситься наявність на практиці трьох їх різновидностей. По-перше, це державні пенсійні системи (Тайвань і Китай), які базуються на державному забезпеченні осіб похилого віку, тоді як приватні пенсії відіграють у них другорядну роль. По-друге, дуалістичні пенсійні системи (Японія та Південна Корея), у межах яких державні й приватні пенсійні схеми функціонують паралельно, доповнюючи одна одну з метою забезпечення стабільного пенсійного доходу громадян. По-третє, індивідуалістичні пенсійні системи (Гонконг і Сінгапур), що відзначаються

повністю профінансованими індивідуальними рахунками, які підкреслюють персональну відповідальність громадян за власне пенсійне забезпечення [53, с. 46].

Таблиця 3.2

Національні моделі пенсійного забезпечення країн Азії [53, с. 46-47]

Країна	Державна (обов'язкова) пенсія		Корпоративна (добровільна) пенсія	
	Розподільчий рівень	Накопичувальний рівень	ДВ-схеми	ДС-схеми
Японія	базова пенсія	<ul style="list-style-type: none"> – спільні пенсійні схеми (MTS) – пенсійне страхування робітників (EPI) – національне пенсійне страхування (NPI) – Національний пенсійний фонд 	ДВ контрактні пенсійні схеми	ДС пенсійні схеми (корпоративного та індивідуального типу)
Південна Корея	<ul style="list-style-type: none"> – базова пенсія за віком – пенсійні схеми 	<ul style="list-style-type: none"> – пенсійні схеми для державних службовців – пенсійні схеми для військовослужбовців – пенсійні схеми для вчителів приватних шкіл 	ДВ пенсійні схеми	ДС пенсійні схеми Індивідуальні пенсійні рахунки
Тайвань	<ul style="list-style-type: none"> – пенсія за віком – допомога на соціальне забезпечення 	<ul style="list-style-type: none"> – пенсійні схеми для військовослужбовців – пенсійні схеми для державних службовців – національне пенсійне страхування (NPI) 	–	Індивідуальні пенсійні рахунки
Китай	програми пенсійного страхування міського/сільського населення	пенсійне страхування міських працівників (соціальний пул та індивідуальні рахунки)	–	Програми пенсійного страхування міських підприємств (UEPS)
Гонконг	соціальна допомога для особи похилого віку	–	–	Фонд обов'язкового забезпечення (MPF)
Сінгапур	-	-	-	Центральний страховий фонд (CPF)

Серед елементів пенсійних систем Азії можна виділити застосування солідарної або базової пенсії, яка формується за рахунок внесків застрахованих

громадян, підприємців і дотації держави, і паралельно накопичувальної, шляхом застосування спільних пенсійних схем та пенсійного страхування робітників у Японії; у Південній Кореї існує універсальна базова пенсія за віком, яку «отримують близько 70 % людей похилого віку в країні» [53, с. 47]; у Тайвані переважають державні пенсійні схеми, а недержавні пенсії займають невелику питому вагу; пенсійне страхування у Китаї базується на принципах соціального страхування, але із гарантіями з боку уряду та певними виплатами місцевих органів самоврядування та існуванням пенсійного страхування міських працівників, яке структурно складається з соціального пулу та індивідуального розрахунку; у Гонконзі та Сінгапурі пенсійне забезпечення здійснюється за допомогою відповідних централізованих або комерційних керівних фондів, відповідно Фонду обов'язкового забезпечення та Центрального страхового фонду.

Як висновок можна константувати, ключовими напрямками вдосконалення моделей пенсійного забезпечення в країнах Азії стали: запровадження перерозподільчого елемента між базовою та соціальною пенсією з метою підвищення рівня соціальної справедливості та забезпечення мінімального доходу для вразливих категорій населення; стимулювання участі самозайнятих осіб і працівників неформального сектору економіки у системах накопичувального пенсійного страхування, зокрема через механізми державного субсидіювання, що дозволяють розширити коло учасників пенсійної системи та підвищити її фінансову стійкість [53, с. 47].

На наш погляд, з проведеного аналізу функціонування пенсійних систем за кордоном, можна зробити наступні висновки, які буде доречно використати при вдосконаленні вітчизняної пенсійної системи, а зокрема: у європейських країнах, зокрема таких як Німеччина, Швеція, Польща використовуються різноманітні складові у її побудові, зокрема існування базової соціальної пенсії, але все ж таки основою є традиційне накопичувальне пенсійне страхування на обов'язковій основі, тобто у цьому компоненті Україна відповідає кращим європейським взірцям; поряд з цим у багатьох країнах відбувається поєднання традиційного

накопичувального пенсійного страхування з добровільного пенсійного забезпечення, що дозволяє досягати значно кращих соціальних стандартів у забезпечення добробуту населення похилого віку; для країн Азії характерним є високий рівень накопичувального пенсійного страхування та існування соціальної (базової) пенсії.

Розглянутий світовий досвід пенсійного забезпечення, дозволяє сформулювати основну мету їх функціонування, а саме те що вони повинні сприяти зменшенню (мінімізації) соціальних ризиків у суспільстві, за рахунок задоволення базових потреб громадян, а дуже часто вони є мінімально необхідними для існування людини, розміром мінімальної пенсії. Щоб досягти цього результату пенсійна система не тільки у теорії, а це часто на рівні прийнятих законів та інших регулюючих нормативно – правових актів, а і на практиці повинна функціонувати ефективно і в повному обсязі, із залученням всіх матеріальних та людських ресурсів і незважаючи на зовнішні та внутрішні як політичні, так і економічні чинники.

Те, що Україна користується кращими практиками світового досвіду щодо пенсійного забезпечення свідчить і те, що у змінах до діючої пенсійної системи, а це відображено у Проекті Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення №9212 від 17.04.23 р. [44] і який на сьогоднішній день, ще не прийнятий, але вже появляються такі поняття як накопичувальна система, включаючи такі її складові як обов'язкова та добровільна; приватні пенсійні фонди; авторизовані пенсійні фонди; бальна система, що включає у себе нарахування балів, визначення вартості балів, вона є по суті бальною системою обліку сплачених страхових внесків і її основною метою є мінімізація різниці між тими пенсіонерами, які виходили на пенсію у минулі і роки і тими, хто на неї вийшов нещодавно.

Бальна система по суті є спробою покращення традиційної солідарної системи і спробою зменшити на неї вплив інфляції і девальвації. Пенсія буде являти собою базову пенсію, яка гарантована державою і залежить від прожиткового мінімуму і страхової, яка буде розраховуватись множенням обрахованої вартості балу на загальну кількість зароблених балів. Вона повинна

усунути існуючу на практиці проблему, коли громадяни з однаковим стажем і рівнем доходу, отримували різний розмір пенсії у зв'язку з різним часом виходу на пенсію. Крім того, бальна система повинна замінити собою щорічну індексацію пенсій, оскільки у процесі визначення вартості балу, ціна його буде базуватись тільки на розмірі середньої заробітної плати.

На сьогоднішній день вартість балу складає 1,02 і механізм формування балу виглядає наступним чином: 10 балів нараховується за сплату єдиного соціального внеску із середньої заробітної плати, а у випадку якщо розмір заробітної плати особи буде відрізнятись від неї, то сума балу буде зменшуватись (збільшуватись) пропорційно до відхилення.

Загалом пенсійна реформа в Україні спрямована на формування такої моделі пенсійного забезпечення, яка забезпечуватиме зростання обсягів додаткових пенсійних накопичень та створення фінансово стійкої системи у довгостроковій перспективі.

Одним із головних чинників необхідності реформування є дисбаланс між кількістю працюючих та пенсіонерів: сьогодні в Україні налічується близько 10,2 млн. пенсіонерів при загальній чисельності населення 32–35 млн. осіб. За таких умов солідарна система не здатна витримати надмірне навантаження та потребує постійної фінансової підтримки з державного бюджету.

Ключовим недоліком чинної солідарної моделі є її залежність від демографічної ситуації, яка вже тривалий час має негативну тенденцію. В умовах війни цей процес лише посилюється, що призводить до звуження податкової бази та зменшення надходжень до Пенсійного фонду. За даними ООН, Україна входить до топ-15 країн світу з найшвидшими темпами скорочення населення, причому особливо стрімко зменшується чисельність працездатного населення. Демографічний показник народжуваності впав нижче рівня відтворення, що створює критичні ризики для стабільності пенсійної системи та загалом для соціально-економічного розвитку держави [7, с. 120].

Існує точка зору, що одним із виходів з цієї ситуації є впровадження саме обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення яке буде виступати у

ролі додаткового елемента модернізованої пенсійної системи. Основними її характеристиками є: наявність персоналізованих рахунків громадян і це основна позитивна відмінність від солідарної системи, де всі кошти надходять до загального державного фонду; на початковому етапі (три роки) кошти будуть зберігатись у державному накопичувальному фонді і після цього громадяни зможуть самостійно обрати приватний фонд для розміщення там своїх коштів і ці кошти є власністю самих громадян, а не держави; основними джерелами накопичувальних рахунків мають стати єдиний соціальний внесок (1%), податок на доходи фізичних осіб (1%) та додаткові відрахування з заробітної плати (1%), крім того є можливість самостійного внесення громадянином ще 1% коштів. Розмір внесків не є сталим і у майбутньому його розмір планується збільшувати: до 3%, починаючи з четвертого року пенсійної реформи.

Але поряд із вирішенням проблем старіння населення, існує у пенсійній сфері, ще проблема фіскальних ризиків, що призводять до великих сум пенсійних видатків, основною причиною виникнення яких є саме складність пенсійної системи, зокрема: нечіткість формулювань та критеріїв у пенсійних нормативно-правових актах дозволяє окремим категоріям отримувачів пенсій звертатись до суду і такі судові справи дуже часто закінчуються не на користь українського бюджету, що відповідно веде до непрогнозованих грошових втрат.

Крім того необхідно усунути факти впливу на пенсійну систему нормативно-правових актів, які знаходяться поза межами пенсійного законодавства; нагальним є упорядкування сум видатків на виплати коштів за рішеннями судів щодо перерахованих пенсій; повинні бути визначені єдині умови призначення страхових пенсій; запровадження другого рівня пенсійної системи при наявності у суспільстві відповідних економічних і політичних умов; створення мораторію на запровадження різного роду нових спеціальних пенсій або пільг для окремих груп громадян, таких як достроковий вихід на пенсію, знижений страховий стаж і підвищений рівень заміщення заробітку, наприклад «якщо звичайна солідарна пенсія покриває приблизно 40% заробітку, то для спецпенсіонерів ця цифра становить щонайменше 70%, а іноді - до 90% за

рішенням суду» [51]; при відсутності достатніх коштів не приймати нові нормативно-правові акти, які тягнуть за собою збільшення пенсійних виплат, у тому числі і за рахунок різноманітних надбавок; єдиний підхід до щорічного збільшення пенсій, включаючи механізм їх індексації; суворе дотримання адресності у виплаті пенсій і критеріїв щодо різного роду надбавок до пенсії, процес надання яких у багатьох випадках супроводжується зловживаннями; поява професійних пенсійних фондів, за рахунок яких для окремих громадян можуть бути встановлені умови та норми, які відрізняються від загальноприйнятих у сторону більш високого професійного пенсійного забезпечення; з солідарної системи необхідно забрати державні соціальні доплати, джерелом виплат яких не можуть бути страхові внески.

З урахуванням вищеперерахованих особливостей реформованої пенсійної системи, структурно вона буде виглядати наступним чином: три рівні – солідарна система; накопичувальна система, яка формується за рахунок внесків громадян та роботодавців і система недержавного пенсійного забезпечення, яка дає змогу додаткового накопичення грошових коштів на безбідну старість; види пенсій – пенсія за віком (при досягненні 60 років і страхового стажу не менше ніж 35 років і при мінімальному стажу у 15 років, вихід на пенсію здійснюється у 65 років) і яка складається з базовою пенсії (30% від мінімальної заробітної плати після вирахування податків) і страхової частини пенсії (на основі бальної системи і яка буде розраховуватись відповідно до стажу роботи, рівня доходу і сплаченого єдиного соціального внеску протягом свого життя); пенсія у зв'язку з втратою годувальника; пенсія по інвалідності; пенсія за вислугу років.

Кінцевою метою пенсійної реформи є максимальне усунення існуючих нерівностей у пенсіях, які призначені у різні часові періоди, прямого взаємозв'язку між страховими внесками, які сплатила особа на протязі свого життя і розміром пенсії і як похідне від цих двох основних завдань – спрощення безпосередньо самого механізму її обрахування.

Зрозуміло, що кожна реформа має як позитивні, так і негативні сторони, які можуть проявитися у процесі функціонування пенсійної системи, а зокрема:

викликає питання розрахунку базової пенсії на основі мінімальної заробітної плати зменшеної на суму сплачених податків; розрахунок балів також може мати такий недолік як заниження його вартості, тому що це буде здійснюватись таким державним органом як Кабінет Міністрів України з використанням коригуючих коефіцієнтів фінансової стійкості і це може здійснюватись у «ручному» режимі державою; існуюче обмеження пенсії у десять базових величин для соціальних виплат, є свого роду дискримінацією для осіб, які мали високий рівень доходу і сплачували відповідні внески; важкість впровадження накопичувальної системи, яка є нетрадиційною для України і може бути несприйнята населенням.

У випадку ж успішності пенсійної реформи, правильності та поетапності її впровадження, ефективною інформаційною компанією серед населення, ця трьохрівнева система пенсійного забезпечення в Україні буде відповідати кращим світовим взірцям і дозволить забезпечити гідне життя громадян на пенсії.

ВИСНОВКИ

Пенсійне забезпечення в Україні у своїй основі має соціальну спрямованість, а саме утримання непрацездатних громадян різних категорій (по старості, внаслідок отримання інвалідності, втрати годувальника тощо) із дотриманням мінімальних соціальних стандартів, які забезпечують в ідеалі достойне життя; економічну – це використання визначеної законодавством частини національного доходу на пенсійні виплати; фінансову – за допомогою спеціальних фінансових механізмів і з використанням державних органів сформувати і ефективно використати акумульовані фінансові кошти на потреби пенсійного забезпечення; правову – всі дії у пенсійному забезпеченні громадян здійснюються на основі і у суворій відповідності до пенсійного законодавства.

На сьогоднішній день пенсійна система України, яка була сформована у 2004 р. і яка регулює взаємовідносини між державою і різними верствами громадян з приводу виплати пенсійних внесків на основі Конституції України та Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», функціонує на трьох рівнях: обов'язкова солідарна, як основа цієї системи та ще двох, які не впроваджені, але мають стати основою майбутньої пенсійної системи: накопичувальної та добровільного недержавного пенсійного забезпечення

Незважаючи на складнощі у функціонування державної солідарної пенсійної системи, яка викликана як об'єктивними, зокрема війна в Україні, яка призвела до збільшення безробіття у країні, виїзду працездатного населення за кордон, причому це більше стосується східних індустріальних регіонів країни з високими зарплатами працюючих громадян, знищенням економічного потенціалу країни, старінням населення так і суб'єктивними чинниками, наприклад існуванням спеціальних пенсій, які є несправедливими по відношенню до основної маси отримувачів пенсії, вона все ж таки хоча і на мінімальному рівні, але все ж забезпечує потреби пенсіонерів, при розмірі середньої пенсії у 5 789,05 грн.

Недоліками пенсійної системи України, які спонукають до її вдосконалення є: реальна неспроможність існуючої солідарної системи пенсійного забезпечення до забезпечення гідної старості громадян; її несправедливість, зокрема існування мінімальної пенсії, яка абсолютно неприйнятна з позиції достатності забезпечення коштами пенсіонера до існування величезних спецпенсій для окремих категорій громадян; проблеми в економічному розвитку країни, що відображається у низьких заробітних платах, які є основою для сплати єдиного соціального внеску, безробіття, тобто відсутність робочих місць, яке особливо посилюється в умовах війни; демографічні фактори, а це і мала народжуваність, масовий виїзд працездатних громадян, особливо жінок за кордон.

Факторами, які будуть сприяти ефективній реалізації реформ у пенсійному забезпеченні громадян, є: вироблення єдиної комплексної стратегії пенсійного забезпечення, яка б не залежала від політичної кон'юнктури у країні; вдосконалення інституційних засад пенсійного забезпечення; єдність держави та населення у питаннях реформування пенсійної системи; об'єктивний моніторинг і контроль стану пенсійного забезпечення у країні як зі сторони спеціалізованих державних органів, так і різноманітних громадських організацій, на основі доступу до різноманітної необхідної для аналізу інформації; стабільність пенсійного законодавства, поряд з гнучкістю щодо необхідності внесення змін до нього внаслідок існування як об'єктивних, так і суб'єктивних причин; збільшення бази соціальних внесків, шляхом зменшення офіційного безробіття у країні, причому як за рахунок створення додаткових робочих місць, так і вирішення проблеми виїзду українських громадян за кордон; збільшення доходів громадян, у тому числі її основної складової – заробітної плати як за рахунок збільшення її розмірів працедавцями, так і за рахунок виведення її з тіньового сектору, де не сплачуються відповідні соціальні внески, які є основою формування пенсій; проведення відповідної просвітницької роботи стосовно пенсійного забезпечення у країні, зокрема щодо необхідності впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування та недержавного

пенсійного забезпечення, особливо це стосується молоді, які є більш прогресивною у цьому питанні на відміну від старшого покоління, яке звикло користуватися перевагами солідарної системи і яка є близькою їм по ментальності; наслідком пенсійної реформи може бути створення Пенсійного кодексу, хоча така ідея не має широкого розповсюдження в урядових колах, вона більше присутня серед науковців.

Незважаючи на велику кількість пропозицій щодо вдосконалення пенсійного забезпечення у країні зі сторони як державних спеціалізованих органів, так і громадських організацій, виробилась єдина концепція його реформування, а саме, те що основою пенсійного забезпечення повинна залишатися солідарна система (перший рівень) із паралельним впровадженням другого і третього рівнів, тобто накопичувальних рівнів, а саме добровільного пенсійного страхування та розвитком недержавних пенсійних фондів із залученням до них роботодавців як стабільного джерела їх наповнення і функціонування. Але їхнє впровадження повинно відбуватись на основі достатнього рівня заробітних плат як основи доходів громадян, можливості користуватися численними та надійними інструментами для фінансових вкладів, крім того необхідно створити відповідну інституційну та законодавчу базу під цей процес і доходи Пенсійного фонду повинні бути збалансовані. Зрозуміло, що навіть при впровадженні такої трирівневої системи, основою все одно повинна залишатися солідарна система, внаслідок того, що вона забезпечує мінімальні соціальні стандарти і подолання бідності у країні і до неї більшість старшого населення вже звикло, це можливо не стосується молоді, яка є більш прогресивною і гнучкою у цьому питанні і готова, наприклад, до добровільного страхування.

Впроваджуючи прогресивні елементи зарубіжного досвіду, а зокрема трирівневої системи пенсійного забезпечення, яка присутня у більшості західних країн в українську реальність, а саме обов'язковий розподільний, обов'язковий накопичувальний та добровільний накопичувальний, необхідно пам'ятати про те, що не завжди вони працюють ефективно у наших повсякденних реаліях

життя, внаслідок відмінностей у ментальності та традицій населення, рівнях доходів, податковій культурі та контролю, фінансовій спроможності держави, базових потреб громадян тощо.

-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандоріна Л. М., Приходченко О. Ю. Моделювання впливу структури системи пенсійного забезпечення на економічні показники. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія : Економіка. 2020. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/admthp_2020_8_9
2. Богач М. М., Рубай О. В., Верзун А. А. Вітчизняна система пенсійного забезпечення – необхідність реформування. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія: Економіка. 2020. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/admthp_2020_9_15.
3. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. Економіка та суспільство. 2021. №34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10>.
4. Бондаренко Н. В., Улянич Ю. В., Деркач Т. А., Андрусішина Н. В. Система пенсійного забезпечення в Україні. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2023. Вип. 102(2). С. 82-91.
5. Будякова О., Квас В. Роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, 7 жовтня 2022 р. Київ : КНУТД, 2022. С. 55–56.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
7. Виговська В. В. Інституційний вимір недержавного пенсійного забезпечення у фінансові системі України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. №4(2). С. 118 – 124.
8. Виговська В. Сучасні проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Проблеми і перспективи економіки та управління. Фінансові ресурси: проблеми формування та використання. 2020. № 4 (24). С. 170–178.

9. Волохова І. С. Зарубіжний та вітчизняний досвід реформування пенсійної системи. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2020. № 3-4. С. 50-58.
10. Гуцалова Ю. Є. Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник. 2015. № 2. С. 86–93.
11. Данилюк О.І. Теоретична сутність понять «пенсія» та «пенсійне забезпечення». Науковий вісник НЛТУ України. 2012. Вип. 22.14. с.256-261
12. Джу́жа О. М., Тичина Д. М., Сорокіна Л. В. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері пенсійного забезпечення в Україні: посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. 168 с.
13. Дзямулич М., Чиж Н. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. Економічний форум. 2020. № 1. С. 135–140.
14. Діденко Л. В., Тітор В. С. Сучасний стан системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2020. Вип. 1-2. С. 76 – 86.
15. Жовнірчик Я. Модернізація сучасної системи державного управління у сфері пенсійного забезпечення в умовах війни та у повоєнні роки. Публічне управління та регіональний розвиток. 2025. № 27. С. 10-32.
16. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2024 р. Інформаційна сторінка Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2172081-zvit-pro-robotu-ta-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-u-2024-rotsi/>.
17. Інфографіка Пенсійного фонду України. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2023-infografika/>

18. Іщук А. М. Недоліки сучасної системи пенсійного забезпечення України та виклики їй. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 27. С. 25-30.
19. Ключко О. О. Реформування пенсійної системи в Україні: реальні надбання і втрати. Політикус. 2021. Вип. 1. С. 47-51.
20. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
21. Копилук О. І., Музичка О. М. Накопичувальне пенсійне забезпечення в системі трансформаційних пріоритетів післявоєнної відбудови України. Бізнес Інформ. 2024. № 6. С. 263-269.
22. Латковська Т. А. Реформування пенсійної системи з метою забезпечення фінансової стабільності країни. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2021. Т. 29. С. 136-143.
23. Макаренко О. І., Шевкун Т. В., Шелудько Н. М. Пенсійна система України в умовах соціоекономічних дисбалансів. Фінанси України. 2024. № 12. С. 25-36.
24. Марич М., Шупер А. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16>
25. Мартиненко Н. В. Пенсійна система як об'єкт державного управління. Інтернаука. 2017. № 4. С. 14–20.
26. Міндрова З. Пенсійна система України на сучасному етапі: проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. - Vol. 7, no. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jouinnsus_2023_7_2_7.
27. Нагайчук Н., Третяк Н., Якушев О. Соціально-економічні дослідження сучасного стану недержавного пенсійного забезпечення в умовах воєнної реальності України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2024. Т. 25, Вип. 2. С. 96-109.

28. Небава М. І. Фінансова напруженість у пенсійній системі України та альтернативи щодо її зниження. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2010. Вип. 495. С. 110-117.
29. Овчаренко Я. І. Аналіз системи загальнообов'язкового пенсійного страхування. Ефективна економіка. 2016. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_4_66.
30. Острик М. І., Толстанов О. К. Фінансові аспекти державної політики реформування системи пенсійного забезпечення України. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 5. С. 124-131.
31. Павловська Л.Д., Мрачковська Н.К. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7351>.
32. Папієв М. М. Реформування пенсійної системи в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук. К., 2004. 22 с.
33. Пархоменко М., Моїсеєнко Л. Сучасний стан пенсійної системи в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 5. С. 70–74. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.934>
34. Парфьонов Я. В. Аналіз механізмів забезпечення пенсійної системи в зарубіжних країнах: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_1_15.
35. Парфьонов Я. В. Реформування пенсійної системи України в умовах трансформаційних змін. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. № 16. С. 537-556.
36. Пенсійне страхування та забезпечення. Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/theme/14>.
37. Пенсійні фонди у світі. Офіційний сайт НБУ. URL : https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiini_fondy_u_sviti.html

- 38.Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільчі та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. Інфраструктура ринку. 2019.№ 35. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-64>
- 39.Пікус Р. В., Циганок А. О. Формування системи пенсійного забезпечення в розвинених країнах. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 6. С. 131-139.
- 40.Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. Світ фінансів. 2019. № 3 (60). С. 121–138. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.55-31>
- 41.Приходченко О. Ю. Система пенсійного забезпечення та методи її оцінки. Економічний вісник. 2020. №2. с. 88-96.
42. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні : Закон України від 04.11.2022 року №2734-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2734-20#Text>
- 43.Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Дата оновлення: 29.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
- 44.Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення № 9212 від 17.04.23 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41768>
45. Рудик В. К. Фінансовий потенціал солідарної пенсійної системи України та шляхи його покращення. Бізнес Інформ. 2024. № 1. С. 332-337.
- 46.Рудик В. Особливості формування системи захисту пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм. Облік і фінанси. 2022. № 1. С. 59-64.
- 47.Синчак В., Боднар Т. Становлення та розвиток системи пенсійного забезпечення військовослужбовців у публічних фінансах. Вісник економіки. 2024. Вип. 4. С. 9-23.
- 48.Сокурєнко О. А. Досвід розвинутих країн світу в організації системи пенсійного забезпечення. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право. 2022. Вип. 12. С. 79-82.

49. Трунова Г. А. Окремі проблеми реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. *Юридична Україна*. 2020. № 9. С. 75-79.
50. Федорович І. Недержавні пенсійні фонди як складова системи недержавного пенсійного забезпечення України. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації. Збірник тез доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Тернопіль, 6 травня 2021 року)*. С. 89-91.
51. Фугело П. М., Савіцька С. І. Пенсійне забезпечення громадян – головна складова в системі соціального захисту України. *Економічний простір*. 2025. № 201. С. 225-229.
52. Фурдак М. М. Система пенсійного забезпечення в Україні – деякі аспекти реформування. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 176-183.
53. Чеберяко О., Бикова В. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 5(212). С. 43–51.
54. Шалієвська Л. І. До питання про сутність пенсійного забезпечення населення України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. Львів, 2018. Вип. 1. С. 130–139.
55. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7». 2020. 196 с.
56. Шацька З. Я. Досвід організації системи недержавного пенсійного забезпечення в провідних країнах світу. *Ефективна економіка*. 2025. № 3. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2025_3_6/
57. Fedorovych I. Foreign experience of private pension provision. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 5 (66). 2021. С. 59-65. DOI:10.32847/business-navigator.66-8.